

سنجه كتاب بخش سوم^۱

عَلَىٰ أَكْبَرِ صَفَرِي

سنجه (۴۱) ترجمه الفيض القدسي في ترجمة العلامة المجلسي

نسخه شماره ۳۱۱۳ کتابخانه آیت الله العظمیٰ مرعشی نجفی (فهرست کتابخانه ج ۸ ص ۳۴۰) ترجمه کتاب فیض القدسی فی ترجمة العلامة المجلسی اثر میرزا حسین نوری (درگذشته ۱۳۲۰ق) است و مترجم آن ناشناخته مانده است. این اثر در فهرست دناج ۷ ص ۲۶۸ و فهرست فنخاج ۲۴ ص ۶۵۸ نیز معرفی شده است. در این اثر مترجم سه فصل از شش فصل کتاب فیض القدسی را به فارسی برگردانده و ادامه متن کتاب همراه با تعلیقات مترجم به جلد دوم موکول شده است.

آغاز نسخه چنین است:

یا له حکمة من سماء القدس ینهل لا یصاب بغیض
فاض تاریخه من القدس ایضا «حل للمجلسی قدسی فیض» ۱۳۰۲ق

۱. سنجه کتاب عیار و پیمانہ ایست در شناخت آثار مکتوب و نسخه های خطی و آگاهی از زندگی نامه نویسندگان کتاب. تلاش بر آن است این نوشتارها از یافته های نو و دستاوردهای تازه تاب و جستارهای نوشناخته فراهم آید.

سپاس مرخدای را که آب زندگی (عین الحیاة) دلهای دوستان (حیة القلوب) خود را از دریاهاى انوار (بجارات انوار) معرفت خود روان ساخت «
 و انجام نسخه: «پایان ترجمه هامش کتاب از مؤلف فیض القدسی و مادر مجلد دوم برای اتمام کلام اشاره خواهیم کرد.»
 این نسخه به خط مترجم بوده و در آن حواشی و قلم خوردگی و تعلیقاتی در پاورقی به قلم او دیده می شود.

مترجم این نسخه مرحوم سید عبدالحجة بلاغی نائینی (درگذشته ۱۳۵۵ ش) است از وی آثاری چون حجة التفاسیر، ترجمه صحیفه سجادیه، تاریخ نائین، تاریخ نجف، تاریخ تهران و جز آن به یادگار مانده است.

این نسخه به خط وی است؛ نمونه ای از دست خط ایشان در کتاب گلزار بلاغی چاپ شده است. دیگر این که وی در رساله ای مختصر که درباره علامه مجلسی نگاشته برخی مطالبی که در پاورقی در بخش تالیفات علامه مجلسی شرح داده در این اثر نیز تکرار کرده است.

رساله یاد شده درباره علامه مجلسی تا کون دوباره به طبع رسیده است:

یک: در کتاب گلزار بلاغی = یعسوب از هرچمن گلی، ۱۳۵۰ ش/ ۱۳۹۱ ق،

دو: مجموعه میراث حدیث شیعه؛ دفتر چهارم (قم، دارالحدیث، ۱۳۷۸)، به تصحیح استاد

علی صدرائی خویی

یاد آوری می شود مرحوم بلاغی در کتاب مقالات الحنفاء فی مقامات شمس العرفاء یا زندگانی شمس العرفاء (چاپ تهران، ۱۳۲۷ ش، ص ۲۵) به ترجمه خود از کتاب فیض القدسی اشاره کرده است:

«...مفتاح و کلید این کتاب [بجارات انوار] بقلم محدث قمی مرحوم شیخ عباس بنام سفینه البحار طی دو مجلد به چاپ رسیده است. استاد محدث مزبور، علامه نوری کتاب فیض القدسی را در احوال خاندان علامه مجلسی به زبان عربی تالیف نموده و این کتاب نفیس در مقدمه مجلد اول بجار به چاپ رسیده است. این کتاب از عربی به فارسی به نام دائرة المعارف طی شش مجلد به قلم ناشر سید عبدالحجة بلاغی ترجمه شده است»

وی همچنین در نامه ای به آیت الله العظمی بروجردی رحمته الله در تاریخ ۲۶ محرم ۱۳۶۶ درباره

این اثر چنین نوشته است:

«حضور مبارک حضرت آیه الله آقای حاج حسین بروجردی دام ظلّه العالی معروض میدارد چون در مدّ نظر است کتاب زندگانی مجلسیین (اول و دوم) با ترجمه کتاب فیض القدسی علامه نوری چاپ شود مستدعی است که هرگونه اطلاع تازه ای درباره کتب خطی و چاپی و سایر آثار و شخصیت و خانواده و رجال علمی خاندان علامه مجلسی تا این تاریخ دارید فوراً با عکس و و شرح حال مبارکتان برای درج بفرستید موجب مزید تشکر است...» (گزار بلاغی ص ۸۴)

سنجه (۴۲) رساله فی احوال الشیخ الانصاری

نسخه شماره ۱۲۷۹۱/۳ کتابخانه آیت الله مرعشی نجفی با عنوان مقدمه شرح او حاشیه مکاسب = رساله فی احوال الشیخ الانصاری اثریست در زندگینامه شیخ مرتضی انصاری است و نویسنده آن ناشناخته (در گذشته پس از ۱۲۸۱ق) معرفی شده است.

آغاز: «فی نبذ من احوال المصنف قدس الله سره العزیز، ولد فی دزفول سنة الف ومائین و اربعة عشر و اشتغل فی تحصیل العلم عند عمه الشیخ حسین الذی کان عالماً مبرزاً فی تلك البلده إلى أن صار ابن عشرين ثم عزم مع والده»

انجام: «ورسالة فی حجّیة الظن ورسالة فی أصل البرائة ورسالة فی الإستصحاب ورسالة فی التعادل و التراجیح ورسالة فی الاجماع وله غیر ذلك من الرسائل»

در این رساله زندگی نامه علمی شیخ انصاری و اساتید و سفرها و اشعاری در مدح شیخ انصاری و فهرست تألیفات ایشان ثبت شده است.

یادآوری می شود این اثر مقدمه کتاب غایة الآمال در شرح مکاسب اثر ملا محمد حسن مامقانی (در گذشته ۱۳۲۳ق) از شاگردان شیخ انصاری است. نسخه یاد شده در فهرست دنا ج ۹ ص ۱۱۶۸ و فهرست فنخا نیز بی نام مؤلف ثبت شده است.

کتاب غایة الآمال را مجمع الذخائر الاسلامیة قم در سه مجلد به چاپ رسانده و بار دیگر همراه با متن کتاب مکاسب و شرح فرزندش ملا عبد الله مامقانی بر مکاسب - با عنوان نهاية المقال فی تکملة غایة المقال - توسط انتشارات ثامن الحجج ع در قم به طبع رسیده است.

سنجه (۴۳) فهرست خود نوشت شیخ محمد اسماعیل صاحب الزمانی

زندگینامه این فقیه وارسته مرحوم حاج شیخ اسماعیل بن عبدالرحمان صاحب الزمانی در برخی منابع آمده است.^۱ بهترین سرگذشت او را فرزند بزرگوارش حضرت آیه الله صاحب الزمانی در رساله «زندگی و خاطرات»^۲ قلم زده است. رساله یادشده در بردارنده خاطرات و شرح زندگی حضرت آیت الله شیخ محمد تقی صاحب الزمانی (دام توفیقه) از عالمان و اساتید بزرگوار حوزه علمیه شهر ارومیه است و در آن رساله شرحی از خاطرات و زندگانی خود و پدر بزرگوارش فقیه وارسته ملا محمد اسماعیل صاحب الزمانی و دیگر علمای ارومیه نگاشته و تاریخی از حوزه علمیه قم و ارومیه به قلم آورده است.

نویسنده برگاهی از این کتاب را به مجملی از احوال پدر بزرگوارش مرحوم ملا محمد اسماعیل صاحب الزمانی رحمته الله علیه اختصاص داده است. این عالم پارسا و سخنور با اخلاص «ملا محمد اسماعیل صاحب الزمانی» در سال ۱۳۱۰ ق در ارومیه متولد شد و در زادگاهش به سال ۱۳۹۶ ق رحلت نمود و در آرامگاه باغ رضوان این شهر به خاک سپرده شد. تحصیلات حوزوی ایشان در مشهد مقدس انجام شده و از اساتید او می توان به شیخ علی اکبر نهاوندی و شیخ محمد نهاوندی اشاره کرد. وی عمر با برکت خود را در تدریس علوم دینی و گسترش فرهنگ اهل بیت علیهم السلام و پرداختن به امور روحانیت مانند وعظ و ارشاد و اقامه نماز در ارومیه

۱. نام آوران ارومیه، ص ۲۲۴-۲۲۵، موسوعه مؤلفی الإمامیه، ج ۴ ص ۲۱۶-۲۱۷، مؤلفین کتب چاپی ج ۱ ص ۵۹۸-۵۹۹، گلشن ایرار آذربایجان ج ۲ ص ۱۹۸-۲۰۱.

۲. نسخه عکسی این رساله در کتابخانه مرکز احیاء میراث اسلامی به شماره ۱۳۱۸ (فهرست نسخه های عکسی ج ۴ ص ۱۴۰) نگهداری می شود این اثر با عنوان «زندگی و خاطرات شیخ محمد تقی صاحب الزمانی» در میان نسخ عکسی موجود در مرکز احیاء التراث اسلامی به شماره ۱۳۱۸ فهرست شده است. ۲. تحریر آن نخست بار در شب شنبه ۱۸ اسفند ۱۳۶۹ آغاز شده به تدریج تا یازدهم فروردین سال ۱۳۷۲ تداوم داشته است. پس از سی سال مؤلف بزرگوار به درخواست نگارنده سطور برخی مطالب نیز در دیماه ۱۳۹۳ بر آن افزودند. متن چنان که روشن است نه باهدف نگارش تاریخی که برای یادداشت و به گونه ای ساده قلمی شده است. نمونه های مشابه این نوع آثار بویژه در میان علمای بلاد بسیار اندک است. گفتنی ست در این خاطرات بیشتر زندگی تحصیلی و پیش از انقلاب آیت الله صاحب الزمانی آمده و خاطرات پس از انقلاب و سالهای حضور ایشان و اشتغال به تدریس و تحقیق و فعالیت های دیگر نوشته شده است. این اثر به کوشش نگارنده در مجله کتاب شیعه چاپ می شود.

گذراند. شماری از آثار ایشان عبارتند از:

۱. تذکره العارفين درسه جلد با عناوین، فی اخبار الاربعین الی اربعین، تبصرة العالمین فی خواص الاربعین و تکمله الذاکرین فی قصص الاربعین. ۲. وقایع الايام درسه جلد؛ تنبيه الأمة فی شرح تاریخ الأئمة اثر شیخ عباس قمی و مواهب السنّة فی شرح الفوائد الرجیّة اثر شیخ عباس قمی و شرح الصدور فی وقایع الايام و الشهور شرح کتاب وقایع الايام شیخ محمد باقر بیرجندی. ۳. کفایة الارشاد فی أدلة الاعتقاد. ۴. نفایس الدرر فی فضایل السور

از آثار ایشان کتاب تذکره العارفين فی مجالس الاربعین عن الاربعین در دو جلد چاپ شده است. این کتاب در سال ۱۳۷۱ ق در تبریز و تهران منتشر شده و تقریظ حضرات آیات شیخ محمد علی اردوبادی و مرعشی نجفی در آغاز کتاب آمده است.

کتابی درباره ایشان به عنوان «اسوه اخلاص در علم و عمل؛ حاج شیخ محمد اسماعیل صاحب الزمانی ارموی (علیه السلام)» به قلم جناب آقای محمدرضا آبرون در سال ۱۳۹۲ (ارومیه، انتشارات سازمان فرهنگی هنری شهرداری ارومیه) به چاپ رسیده است.

یادآوری این نکته ضروری است که در الذریعه و برخی منابع دیگر شماری از آثار قلمی ایشان به نام همشهری هم روزگار او؛ شیخ اسماعیل بن علی نقی ارموی نسبت داده شده است.^۱

کتابخانه و آثار خطی مرحوم صاحب الزمانی دستخوش حوادث گردید و اثری از آن باقی نماند. آیت الله شیخ محمد تقی صاحب الزمانی در این باره نوشته است:

«...کتاب را دوست می داشت و کتابخانه مجهزی داشت از هر نوع کتاب در صورت امکان تهیه می نمود و اگر کتابی نسخه و یا چاپ متعدّد داشت از همه آنها بدست می آورد. در مسافرتها حتماً به کتابفروشی ها می رفت و کتابهای لازم را می خرید. لذا هنگام مراجعت از سفر خورجین و چمدانش پر از کتاب بود. کتاب را پاکیزه و با سلیقه نگهداری می کرد و به هیچ وجه حاضر نبود کتاب را از دست بدهد... بسیار علاقه مند بود که کتابخانه اش برای همیشه محفوظ و مورد استفاده باشد. به ما می گفت: شما کتابها را بخرید و همچنان نگهدارید ولی متأسفانه

۱. الذریعه ج ۱ ص ۴۱۱، نقباء البشر ج ۱ ص ۱۶۳، موسوعة مؤلفی الإمامیة ج ۴ ص ۲۱۶، معجم رجال الفکر و الأدب فی النجف ج ۱ ص ۱۱۰

عملی نشد و بعد از فوت گرفتار تقسیم بین وراث گردید.»^۱

آیت الله صاحب الزمانی به دستخط خود این سیاهه را روی برگ چهارم جنگ به شماره بازیابی ۱۲۴۴۵۳۷ نسخه کتابخانه ملی نوشته است. در این جنگ آثاری از مرحوم صاحب الزمانی با عنوان شرح شافیة فی حلّ مباحث الحاشیة، تبصرة العالمین فی خواص الاربعین الی اربعین، جواب شبهه بطریقه خاصه، شرح شافیة فی حلّ مباحث الحاشیة، کفایة الارشاد و نهاية الرشاد فی مواعظ الاعداد جنگ یادداشتها و مطالب علمی و منبری و رسائل، نوشته شده است.

«متن دست نوشته مرحوم صاحب الزمانی»

کشف الکمال فی شرح الخصال

میزان الأفعال فی شرح ثواب الأعمال

بدرالغسق فی ردّ الفرق

تقدیس الأولیاء فی شرح تنزیه الأنبیاء

مصباح الفلاح فی شرح دعاء الصباح

نورالعرفان فی منابر البلادان

تذکره العارفین فی اخبار الأربعین الی الأربعین

تکملة الذاکرین فی قصص الأربعین الی الأربعین

تبصرة الأئمة فی معرفة الأئمة

فیما یقع فی السنة بعنوان المنبر و الموعظة

کشف الشهور فی اتفاقات الايام و الدهور

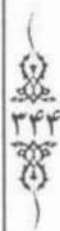
کشاف الحقایق و تبيان الدقائق

کفایة الإرشاد نهاية الرشاد فی مواعظ الأعداد

شرح شافیة فی حلّ مباحث حاشیة [کتابی به فارسی در شرح کتاب معروف حاشیة

ملا عبد الله. متن این اثر در جنگ پیش گفته قلمی شده است].

منهج الفصاحة فی شرح نهج البلاغة

۱. «زندگی و خاطرات شیخ محمد تقی صاحب الزمانی»، نسخ عکسی موجود در مرکز احیاء میراث اسلامی،

سنجه (۴۴) کتابی درباره صلوات

استاد بزرگوار سید احمد حسینی اشکوری در جلد نخست فهرست کتابخانه آیت الله گلپایگانی رحمته الله علیه نسخه شماره ۱۲۰ (فهرست کتابخانه ج ۱ ص ۱۱۵) اثری در موضوع صلوات با عنوان «مجمع الصلوات» بدون نام مؤلف شناسانده است. همان مطالب همراه با تمامی مطالب جلد نخست کتابخانه آیت الله گلپایگانی (شامل فهرست چهارصد نسخه) با تغییراتی در فهرست هشت جلدی، چاپ کتابخانه مجلس شورای اسلامی (ج ۵-۶) آمده است.

این اثر در هشت فصل سامان یافته است. این فصول عبارتند از:

فصل اول: در معنی صلاة و تسلیم؛ فصل دوم: در ذکر نکات آیه "ان الله وملائکته یصلون علی النبی"؛ فصل سوم: در تعیین لفظ صلاة و سلام؛ فصل چهارم: در فضائل و فوائد فرستادن صلوات؛ فصل پنجم: در جاهاتی که صلوات در آنها تاکید شده؛ فصل ششم: در آداب صلوات فرستادن؛ فصل هفتم: در آنان که بجهت صلوات بمقام بلند رسیده اند؛ فصل هشتم: در ذکر صلوات متنوعه.

این اثر، کتاب فضائل الصلوات = شرح الصلوات (الذریعه ج ۱۳ ص ۳۶۱ و ج ۱۶ ص ۳۶۱) تألیف سید احمد بن محمد بن حسینی اردکانی (قرن ۱۲ ق) است.

سنجه (۴۵) ترجمه عهدنامه امیرالمؤمنین علیه السلام به مالک اشتر

در فهرست نسخه های خطی مسجد اعظم ج ۴ ص ۲۷۶ ۲۷۸ نسخه شماره ۷۴۵ به عنوان ترجمه عهدنامه امیرالمؤمنین علیه السلام به مالک اشتر که مترجم آن ناشناخته مانده است. بخشی از تحفة الملوک اثر علامه سید جعفر دارابی کشفی است که در جلد دوم بخش الجمعة الثانية: علم و طریقه سیاست مدن تحفه؛ تحفه هفتم است که در آن متن این نامه را به فارسی برگردانده است. عنوان رساله های دیگر این مجموعه که ناشناخته مانده و مؤلف آن شناخته نشده چنین است: "رساله مبارکه سرّ و مقاله طفل رضیع" از آثار سید جمال الدین اسد آبادی که در مجموعه رسائل و مقالات سید جمال الدین اسد آبادی، جلد پنجم به کوشش استاد بزرگوار سید هادی

خسروشاهی چاپ شده است. تحریر نسخه نیز به قلم صفات الله جمالی - خواهرزاده سید جمال الدین اسدآبادی است.

سنجه (۴۶) فهرست خودنوشت میرزا محمد تنکابنی

این فهرست خودنوشت به قلم میرزا محمد تنکابنی (۱۳۰۲-۱۲۳۴ق) صاحب کتاب مشهور قصص العلماء است. وی این فهرست را درسی و سه سالگی سال ۱۲۶۷ق نگاشته و در آن شصت و پنج اثر از آثار خود را شناسانده است.

تنکابنی فهرست دیگری در کتاب دیگرش؛ تذکره العلماء - به سال ۱۲۶۹ق، (۳۵ سالگی) قلم زده افزون بر هفتاد اثر به ترتیب موضوعی در علوم تفسیر و صرف و نحو و منطق و علم خلاف (آداب المناظره)، معانی و بیان و بدیع و اعداد و اوقاف و رمل و جفر و حساب و هیأت و لغت و مصائب حضرت سید الشهداء علیه السلام و کلام و شرح ادعیه و درایه و رجال و اصول فقه و فقه و موضوع های متفرقه عنوان کتاب با شماری از حواشی تدوین نشده کتابهای فقه و اصول فقه و رجال و دیگر موضوع های اسلامی برشمرده است.^۱

این عالم فقیه در کتاب قصص العلماء نیز که در ۱۲۹۰ق (۵۶ سالگی) نگاشته^۲، نیز به فهرست تالیفات خود پرداخته است. این فهرست به همان ترتیب پیشین است و شمار آن بیش از صد و نود اثر جز حواشی تدوین نشده بر کتابهای فقه و اصول فقه و رجال و دیگر موضوع های اسلامی است.

یادآوری می شود علامه تنکابنی کتاب جداگانه ای در شرح احوال و تحصیل و اساتید و اسفار خود به نام «مذکر الإخوان» نگاشته (ذریعه ج ۴ ص ۱۶۴ و ج ۲۰ ص ۲۵۶ و قصص العلماء ص ۱۰۳) و در آن اثر نیز فهرستی از آثار خود را برشمرده است.

نسخه خطی این اثر در مجموعه ای به شماره بازیابی ۲۰۱-۸۳۸ در کتابخانه ملی نگهداری می شود و همراه با این فهرست آثاری چون اسرار المصائب و اسرار الوصایا الامام علی بن موسی الرضا علیه السلام و الدرر الثمینة و ترجمه و شرح خطبه البیان و رساله در مطایبات و حکایات مضحکه از تنکابنی سمت تحریر یافته است. این عالم پرکار در این فهرست نمایه ای

۱. تذکره العلماء، محمد بن سلیمان تنکابنی، (مشهد، بنیاد پژوهشهای اسلامی، ۱۳۷۲) ص ۲۲۹-۲۳۶
 ۲. قصص العلماء، محمد بن سلیمان تنکابنی، (تهران، انتشارات علمی فرهنگی، ۱۳۸۹)

از انواع آثار تألیف شده در زمان محمد شاه قاجار و گوناگونی کتابهایش بدست داده است. نکته دیگر حواشی و علوم متفرقه در این فهرست است که دورنگایی از وضعیت آموزشی آن دوره را ترسیم می کند. همچنین تاریخ تألیف شماری از آثار وی معلوم می شود.

بسم الله الرحمن الرحيم

والحمد لله که داعی برادران دینی در مدت عمر خودم الی الآن سی و سه سال از عمرم میگذرد قریب به شصت و پنج تألیف نموده ام و بجهت ترغیب مبتدئین و معلمین و محصلین به تفصیل مؤلفات خود را بیان می نمایم:

اول: شرح عوامل جرجانی که مشتمل است بر معنی و ترکیب آن

کتاب دوم: حاشیه فارسیه بر الفیه شهید اول در واجبات صلاة

سوم: شرح ثماناً بعد ما جاوزت الإثنین که در کتاب عوامل ملاحسن مذکور است مشتمل

بر ترکیب آن اشعار و معانی آنها

چهارم: شواهد عوامل ملاحسن که شعرهای آن کتاب را از معنی و ترکیب بیان نموده ام

پنجم: شرح فارسی بر عوامل ملاحسن که در مدت هشت روز نوشته ام

ششم: منظومه در علم نحو

هفتم: شرح صمدیه و در هر جایی به قدر ضرورت دلیلی اقامه نموده ام و دقائق غریبه ذکر

کرده ام و به نحوی که برای مبتدی و منتهی هر دو مفید افتد

هشتم: حاشیه بر سیوطی تا بحث مبتدا و خبر نوشته ام و در سه مجلد که همه جا با استدلال

نوشته شد و تفصیل اقوال و بیان مختار نموده ام.

نهم: حاشیه بر شرح جامی که توجیها و مفسران کتاب نموده ام و دقائق بسیار ذکر نموده ام

و همه تحقیقات آن کتاب از فکر فاطر خودم می باشد و ایرادات بسیار بر آن کتاب و حاشیه

عصام و سایر محققین نموده ام که گویا الی الآن چنان کتابی در نحو کسی ننوشته باشد.

دهم: حاشیه بر شرح تصریف ملا سعد

یازدهم: شرح بر تصریف زنجانی

دوازدهم: منظومه در علم صرف

سیزدهم: شرح بر آن منظومه که مسائل صرف را با استدلال نوشته ام

چهاردهم: شواهد بر آن شرح

پانزدهم: رساله کنز الأنوار در بیان صیغ مشکله و تراکیب مشکله و احادیث مشکله و نحو آن.

شانزدهم: لغة الأضداد که الفاظ لغویه که هریک دو معنی داشته باشند به ضد یکدیگر در آنجا جمع نموده ام

هفدهم: منظومه در علم آداب مناظره

هیجدهم: منظومه دیگر در علم آداب مناظره

نوزدهم: رساله رساله مؤنثات سماعیه از واجبات التأنیث و جایز الوجیهین

بیستم: فراید در علم قرائت

بیست و یکم: رساله هفتاد و دو ملت

بیست و دوم: رساله فارسی در علم مربع

بیست و سوم: منظومه در علم مربع

بیست و چهارم: شرح بردیاچه شرح شمسیه

بیست و پنجم: منظومه در علم منطق

بیست و ششم: حاشیه بر رساله کبری و اسم گذاشتم آن را به اغلاط الکبری زیرا شصت و

پنج ایراد در آن بر حاشیه سید شریف در کتاب کبری نموده ام

بیست و هفتم: رساله که لفظ کبری برای چه وضع شد؟ آیا مراد همان حروف است یا نقوش

یعنی علم مشخص است یا جنس است؟

بیست و هشتم: شرح بردیاچه مطول

بیست و نهم: شواهد مطول که مجموع اشعار مطول را بیان نموده ام

سی ام: منظومه علم معانی و بیان و بدیع

سی و یکم: نظم الفیه شهید در مسائل او را به نظم کشیده ام

سی و دوم: منظومه در اصول دین.

سی و سوم: شرح بر آن منظومه که مسائل الهیات را با استدلال نوشته ام

سی و چهارم: منظومه در اصول که دو بیت است

سی و پنجم: منظومه دیگر در اصول مسماة ب(أصلية الأصول)

سی و ششم: شرح همان منظومه اصلیه

سی و هفتم: رساله در علم اصول بی نقطه یعنی ترکیب عبارات رساله از حروف بی نقطه می باشد و این از غرائب است و مرثیه ای نیز بی نقطه نوشته ام

سی و هشتم: کتاب لسان الصدق در علم اصول که تا بحث اجماع یک مجلد شده است

سی و نهم: رساله در حرمت تعبیه و تشبیه و استدلال بر آن و نقل اقوال

چهل و یکم: رساله در موضوع له صلاة و اجمالی از مسئله صحیح و اعم

چهل و دویم: رساله در قرینگی بودن افعال صبی و عبادت او

چهل و سوم: رساله در حجیت قرائت قراء سبعة

چهل و چهارم: رساله در وضو گرفتن با آب در ظرف غصبی و ظرف مباح

چهل و پنجم: کتاب بدایع الأحکام در شرح شرایع الإسلام که الی الآن یازده مجلد نوشته ام و هنوز تمام نشده و امید است که خداوند توفیق اتمام آن کرامت فرماید.

چهل و ششم: رساله فارسیه در طهارت و صوم و زکات و خمس و اصول دین.

چهل و هفتم: رساله در صوم فارسیه

چهل و هشتم: رساله در شکایات فارسیه

چهل و نهم: رساله فارسیه در حیض و نفاس و استحاضه.

پنجاهم: رساله فارسیه در صیغ عقود

پنجاه و یکم: رساله فارسیه در مستحبات ادعیه ای که حین وضو و نماز باید خوانده شود.

پنجاه و دویم: رساله در خلل واقعه در اثناء غسل

پنجاه و سوم: رساله فارسیه در احکام ذبیحه و شرایط ذبح.

پنجاه و چهارم: شرح بر لغز شیخ بهایی که در اسم صحیفه جمیع مسائل نحو را به بنحو لغز ذکر نموده است.

پنجاه و پنجم: منظومه در قواعد علم رجال.

پنجاه و ششم: رساله در دیات.

پنجاه و هفتم: کتاب اسرار المصائب که به لسان عرفان است در توجیحات اخبار مصیبت امام حسین علیه السلام مثل این که آستین دریدن قاسم چه معنی دارد و هکذا چنان کتابی الی الآن تألیف نشده است و همه آن از فکر فاطر خودم می باشد با عبارات منشیانه

پنجاه و هشتم: رساله در اسرار وصایای حضرت امام رضا علیه السلام و بیان معنی ظاهر شدن ماهیان قبر در آن حضرت و نحو آن
پنجاه و نهم: حاشیه بر معالم الاصول
شصتم: کتاب بحر البكاء که نظم در مصیبت امام حسین علیه السلام است، بحر تقارب است و پنج هزار و پانصد بیت است.

شصت و یکم: زاد المسافرین در مواعظ

شصت و دوم: رساله حلّ المشاكل در لغاز نحویه و مغالطات منطقیه

شصت و سوم: شرح بر قصیده فرزدق در مدح سید الساجدین

شصت و چهارم: رساله ای در مطایبات و حکایات مضحکه

شصت و پنجم: رساله ای در ارث فارسی

و دیگر از نظم و نثر و کتبی که تمام نشده است بسیار و قریب شصت مرثیه در مصیبت امام حسین علیه السلام گفته شد و بر اکثر کتب حواشی غیر مدوّنه نوشته ام چون قوانین و شرح لمعه و مطول و شمسیه و قواعد شهید و برهریک حواشی بسیار نوشته ام لیکن هنوز تدوین ننموده ام و منظومه ای در رمل و منظومه ای در علم حساب و حواشی بر تشریح الأفلاک و مشکلات الأخبار و و دیوان چون دیوان حافظ در مصیبت امام حسین که هنوز تمام نشده.
والحمد لله أولاً و آخراتم علی ید مؤلفه محمد بن سلیمان الطیب تنکابنی تسویدا هذا تمت علی ید أقلّ العباد عبدالرحیم الطیب ابن محمد هادی الكلارستانی فی سنة ۱۲۶۷.

سنجه (۴۷) فهرست مجلدات بحار الأنوار

در پایان رساله «فهرست ما فی البحار» اثر سید محمد بن سید احمد حسینی لاهیجانی - از شاگردان علامه محمد باقر مجلسی - فوایدی چند درباره بحار الانوار آورده است؛ از جمله فایده سوم آن کتابشناسی بحار الانوار است. کتابی که به گفته وی تألیف آن از کرامات علامه مجلسی به شمار می آید:

«أنه لما كانت الكتب المتداولة والأصول المعتبرة المؤلفة في الأصول والفروع التي عليها في زمن الغيبة والحيرة مدار العمل الإستتباط واليه ينبغي الإعتماد والرجوع مما بقي بعضها الى زماننا هذا معروف الإسم ومعلوم المؤلف وخرج كثير منها عن حيلة الضبط والمعرفة بأساميها و

أسامى مؤلفها وأحوالها أو تطرق اشتباه فى مصنفى بعضها وبل ربما اشتهر انتسابها الى غير من ألفها ولعله ما يشاهد الآن من ظهور الآثار الإندام والفاحش يوماً فيوماً فى أساس العلم واحتظاف جم غفير من العلماء فى قليل من الزمان نخشى أن تصيننا معرة غير العلم ويخفى جلها بل كلها والعياذ بالله تعالى فى زوايا الهجران ووينسج بالمرّة عليها مناكب النسيان كان من كرامات المغفور المبرور المولى الفهامة والأستاذ العلامة غوّاص بحار العلوم ونقاد درر أنوار الأخبار فى كل معلوم قدوة الحكماء المتأهّين وخاتم الفقهاء والمتكلمين السالكين مسالك الحقّ واليقين أفضل المتقدمين والمتأخرين وشيخ الإسلام والمسلمين أعنى شيخنا الأجل اللوذعى ومقتدانا الأكمل الأملعى مولانا محمد باقر الشهير بالمجلسى نور الله ضريحه وقدس الله روحه اللطيف وحشره مع مواليه الطيبين المعصومين وصلوات الله عليهم أجمعين...».

ساختار اين فهرست همان ترتیبی است كه علامه مجلسى رحمته در مقدمه بحار الانوار وصف نموده است.^۱

وى در ادامه آورده كه در حال نگارش مستدركى بر بحار الانوار است:

«الفائدة الثالثة فى تعداد مجموع مجلّدت ذلك الكتاب الشريف وما اشتمل عليه أيضاً بعضها من الأجزاء حين التأليف والترصيف وتفصيل ما جاء منهما بحمد الله تعالى فى عرصة إتمام الترتيب والتصحيح والتوضيح والبيان بعلامة «تم» بالحمرة وما خلت من إلحاق تلك الفوائد الجليلة وإن لم تخل عمّا هو المقصد الأصلي ولو تجرّدت عن الزوايد الجميلة لعدم مساعدة الدهر الخوّان بعلامة «لم» بغير الحمرة والإشارة الى مقدار كتابة وكلّما طلع منها فى رواج المقابلة والمذاكرة والإستتساخ على حساب ما هو المعهود من التعداد بالأبيات حسب ما أثبتته بعض الأصدقاء المباشرين للنسخ والإستكتاب من الثقة:

الأول: كتاب العقل والجهل تمّ، ثلاثة أجزاء وإثنى عشر ألف بيت.

الثانى: كتاب التوحيد تمّ، أربعة أجزاء وستة عشر ألف بيت.

الثالث: كتاب العدل والمعاد تمّ، أربعة أجزاء وثلاثون ألف بيت.

الرابع: كتاب الاحتجاجات والمناظرات وجوامع العلوم تمّ، ثلاثة أجزاء وستة عشر ألف

بيت.

الخامس: كتاب قصص الأنبياء عليهم السلام تمّ عشرة أجزاء وأربعون ألف بيت.

السادس: كتاب تاريخ نبينا وأحواله ﷺ تم ثمانية أجزاء وسبعة وستون الف بيت.
السابع: كتاب الأئمة وفيه جوامع أحوالهم عليهم السلام تم خمسة أجزاء واحد وثلاثون الف بيت.
الثامن: كتاب الفتن وفيه ما جرى بعد النبي ﷺ من غصب الخلافة وغزوات أمير المؤمنين عليه السلام، تم سبعة أجزاء واحد وستون الف بيت.

التاسع: كتاب تاريخ أمير المؤمنين صلوات الله عليه وفضائله وأحواله تم عشرة أجزاء وخمسة وخمسون الف بيت.

العاشر: كتاب تاريخ فاطمة والحسن والحسين صلوات الله عليهم وفضائلهم ومعجزاتهم، تم، أربعة أجزاء وثمانية عشر الف بيت.

الحادي عشر: كتاب تاريخ علي بن الحسين ومحمد بن علي الباقر وجعفر بن محمد الصادق وموسى بن جعفر الكاظم صلوات الله عليهم وفضائلهم ومعجزاتهم. تم، أربعة أجزاء وثمانية عشر الف بيت.

الثاني عشر: كتاب تاريخ علي بن موسى الرضا ومحمد بن علي الجواد وعلي بن محمد الهادي والحسن بن علي العسكري وأحوالهم ومعجزاتهم صلوات الله عليهم، تم، ثلاثة أجزاء، اثنا عشر الف بيت.

الثالث عشر: كتاب الغيبة وأحوال الحجة القائم صلوات الله عليه، تم، ثلاثة أجزاء وواحد وعشرون الف بيت.

الرابع عشر: كتاب السماء والعالم وهو يشتمل على أحوال العرش والكرسى والأفلاك والعناصر والمواليد والملائكة والجن والإنس والوحوش والطيور وسائر الحيوانات وفيه أبواب الصيد والذباجة وأبواب الطب، تم، تسعة أجزاء وثمانون الف بيت.

الخامس عشر: كتاب الإيمان والكفر ومكارم الأخلاق، لم

السادس عشر: كتاب الآداب والسنن والأوامر والنواهي والكبائر والمعاصي وفيه أبواب

الحدود، لم

السابع عشر: كتاب الروضة وفيه المواعظ والخطب، لم

الثامن عشر: كتاب الطهارة والصلاة، تم، ستة عشر أجزاء ومائة الف بيت.

التاسع عشر: كتاب القرآن والدعاء، لم.

العشرون: كتاب الزكاة والصوم وفيه أعمال السنة، لم

الحادی و العشرون: كتاب الحج، لم
الثانی و العشرون: كتاب المزار، تم، جزآن و ثلاثون الف بیت.
الثالث و العشرون: كتاب العقود و الإیقات، لم
الرابع و العشرون: كتاب الأحكام؛ لم
الخامس و العشرون: كتاب الإجازات و هو آخر الكتب، لم.

سنجه (۴۸) دو اثر نویافته درباره علامه محمد صالح حائری سمنانی

فقیه نامدار شیعه علامه محمد صالح حائری مازندرانی سمنانی (درگذشته ۱۳۵۰ ش) از شمار شاگردان برجسته آخوند خراسانی و میرزا حسین خلیلی تهرانی است که در ۱۳۱۶، پس از یک سال حبس به سمنان تبعید شد و پس از سپری شدن تبعید یک ساله تا پایان زندگی در این شهر ماندگار شد.

ایشان ساها در این شهر به امور مرجعیت و تدریس و پژوهش پرداخت. بیش از سیصد مجلد کتاب و رساله و مقاله در موضوع فقه، اصول فقه، تفسیر، کلام، منطق، فلسفه، دعا، ادبیات از آثار ماندگار ایشان است.

استاد بزرگوار حاج محمد اسماعیل ساعدی از محرّین و دبیران علامه حائری سمنانی بوده و به مدت دوازده سال در محضر ایشان اشتغال داشت. پیش از آن نیز در مسجد علامه به فعالیت می پرداخت و چون شاگردی از محضر علمی و اخلاقی علامه بهره می برد.

استاد ساعدی در زمان حیات علامه دو کتاب درباره ایشان نگاشته و در آن زندگی و آثار این فقیه ذی فنون راثبت کرده است.

درباره علامه حائری سمنانی چند اثر مستقل چاپ شده که عبارتند از:

۱- تحقیق در احوال و آثار ادبی حکیم و شاعر ذولسانین شیخ محمد صالح علامه حائری سمنانی، اثر جناب آقای محمد معصومی شوب، پایان نامه کارشناسی ارشد دانشگاه آزاد اسلامی تهران مرکزی، ۱۳۷۸ ش.

۲- جزوه مختصری از زندگی نامه عالم جلیل القدر علامه محمد صالح حائری مازندرانی، همایش استانی تجلیل از علامه حائری، دی ماه ۱۳۸۵

۳- بیوگرافی حضرت آیت الله محمد صالح علامه حائری مازندرانی، اثر مرحوم حسین

عماد زاده. این اثر در شهر دزفول، چاپخانه فرهنگ، به سال ۱۳۴۸ ش (تاریخ یاد شده در مقدمه) در ۳۷ صفحه رقعی به چاپ رسیده است و همچنین در مقدمه کتاب حکمت بوعلی از آثار علامه حائری نیز منتشر شده است.

۴- جامع العلوم علامه شیخ محمد صالح حائری سمنانی استاد بزرگ حکمت در عصر حاضر، تألیف عبدالرفیع حقیقت (رفیع). تهران: کومش، ۱۳۹۲، ۵- آیت الله علامه حائری / علیرضا فرقانی. تهران: رسانش نوین، ۱۳۹۲.

یاد آوری می شود این دو کتاب - پس از پنجاه سال از تاریخ تألیف تاکنون - چاپ نشده و در کتابخانه علامه حائری سمنانی در شهر سمنان نگهداری می شود. استاد ساعدی با بزرگواری تصویری از این دو اثر را به در اختیار مؤسسه کتاب شناسی شیعه قرار دادند.

استاد ساعدی در ۱۳۰۸ شمسی در سمنان متولد شده و در همین شهر بالید و پس از تحصیل مقطع دبیرستان به دانشکده تربیت معلم راه یافت. ایشان در کسوت معلمی در آموزش و پرورش خدمت نموده و اکنون پس از سی سال تدریس در مقطع دبیرستان سالهای بازنشستگی را می گذارند و سالهاست مدیریت کتابخانه عمومی آیت الله حائری سمنانی شهر سمنان را به عهده دارد.

این آثار عبارتند از:

یک: دفتر فهرست مؤلفات حضرت آیه الله العظمی حاج شیخ محمد صالح حائری.

این فهرست شامل عنوان کتابها و رساله ها و مقالات و قصائد در مدایح اهل بیت علیهم السلام علامه حائری سمنانی است.

این آثار در مدت دوازده سال اقامت علامه حائری در شهرهای نجف، کربلا و کاظمین همچنین پس بازگشت ایشان به ایران - از سال ۱۳۲۴ قمری که سال اول مشروطیت بوده تا روز هفدهم شوال المکرم ۱۳۸۲ - تألیف شده است.

در این دفتر کتابها بر اساس موضوع معرفی شده و ذیل هر عنوان تعداد مجلدات و زبان اثر مشخص گردیده و در برخی آثار به ویژگیهای کتاب شناسی و نسخه شناسی کتابها اشاره شده است. از شمار آثار در موضوع علم فقه تعلیقه بر مکاسب شیخ انصاری، حاشیه بر ریاض المسائل، دوره فقه استدلالی عمل الصالح، الحیات الطیبه، ذخیره العباد، لوح محفوظ در اصول فقه تلخیص و تعلیقه بر کفایة الاصول، سبکة الذهب، تعلیقه بر رسائل شیخ انصاری،

در حکمت و کلام رساله الدين القويم در تفسیر؛ تفسیر کامل قرآن به نظم، تفسیر سوره های مبارکه حمد، حدید، آیه الکرسی، در علم منطق رساله ی در حلّ و نظم منطق سبزواری، معارف الامامیه، رساله موضوعه، در علوم ادبیات؛ دیوان الأدب، بستان الأدب، معراجیه، دیوان قصائد فارسی و عربی، معرفی گردیده است.

گفتنی ست در تاریخ بیست و هفتم تیرماه ۱۳۵۱ کتابخانه شخصی علامه حائری طبق وصیت ایشان که شامل ۹۴۱ عنوان اثر و بسیاری از آن هانادر بود؛ به کتابخانه آستان قدس رضوی اهدا شد.

در رسید کتابخانه آستان قدس به تاریخ ۲۷ تیر ۱۳۵۱ آمده است: «بدین وسیله وصول سیصد و هشتاد جلد کتب خطی و ششصد جلد کتب چاپی وقفی مرحوم علامه حائری طبق صورتهای پیوست اعلام میدارد...»

دو: شرح حال حکیم فرزانه علامه حائری سمنانی

این اثر در بردارنده مطالب ذیل است: زندگی و ولادت، عزیمت به نجف، مهاجرت از نجف، مبارزه و تبعید به سمنان، بخشی از فضایل و سجایای اخلاقی علامه، افکار و عقاید علامه، علامه از زبان دیگران، دارالقریب و همبستگی مذاهب اسلامی، نویسندگی و تالیفات، ملاقات بانیمایوشیج و ملک الشعراء بهار و عماد زاده، سیری در قصائد علامه، درگذشت علامه و دررثای علامه. منابعی برای آگاهی بیشتر درباره شناخت علامه حائری. این اثر در دفتر دویست برگی، چهارده سطری به خط نسخ تحریری نوشته شده و در آغاز فهرستی برای مطالب فراهم آمده است. نویسنده در مقدمه این اثر زندگی نامه خود و خاطراتی از علامه حائری را نگاشته است.

از دفتر حضرت مولفات

حضرت مستطاب حجة الاسلام والمسلمين علامه اعظم

آية الله العظمى رئيس ائمة الدين وولينا الاعظم حبيب امانى

شيخ محمد صالح عاقرى علامه شمس الله المسلمين بطول بقاء وجود ايرف
شامل كتيبات رسائل و مقالات و قصائد و رسائل (ع)
تنظيم و تبليغ مدرسي ساعدى دانش آموزان مسلم

۱۳۷۲/۴

بر وضع اين فهرست از دفتر علم علامه اعظم حجة الاسلام والمسلمين علامه اعظم

پاره اول از اسرار مولفات همين اول در است فصل و سببى عبات بود و پاره اول از اسرار نزد دفتر
و ص ۲ هزاره انزال مولفات و تنظيم همين پاره اول در اسرار دفتر است

مصحف نماز که جز کتاب قبله المصلين - جبر القريض - لله المتهودين قضا و نجات - يد صديقات امام

و در مکتب قرآن منتظم ما ليهي هم از ص ۲۱۰ و خطي تمام تا ليهي خطي هر شماره ۹۴۹
به کتابخانه جناب آقا محمد باقر آقا محمد باقر در دفتر دفتر آقا محمد باقر آقا محمد باقر

۳۵۶

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

صورت مولفات حضرت آیت الله العظمی شیخ محمد صالح محاسن علامه دام ظلہ العالی

در عراق نجف و کربلا و کاظمین در دوازده سال در نجف و چند سال قبل از آن

در کربلا و غیره و همچنین در ایران از سال ۱۳۲۴ قمری که سال اول مشروطیت

بوده تاکنون که هفدهم شوال المبارک ۱۳۸۲ قمری است در علوم متنوعه

بدینقرار است . مؤلفات عراق تنظیم و بیرونش . ساعدی

در اصول فقه

۱ - در اصول فقه منظومه کفایة الاصول مسمی بسببکة الذهب که حسب الدرر است

خود اخوند ملا محمد کاظم خراسانی با تحقیق و اشاره با قول اساتید دیگر تنظیم

کشیده و هر هفته بر استاد نامبرده قرائت می نمود و سه ماهه در بابل مانده

تکمیل و با حواشی تهیه در طهران بچاپ سنگی رسید .

سنججه (۴۹) کاشف الأسرار فی بیان أسماء الکتب و الأسفار

درباره فهرست آثار مکتوب شیعه نام الذریعه اثر سترگ علامه شیخ آقابزرگ تهرانی (درگذشته ۱۳۸۹ق / ۱۳۴۸ش) بسیار نامبردار است و اکنون بیش از صد سال از آغاز تألیف این اثر سترگ گذشته و هنوز منبع جدید و روزآمد و فراگیر برای پژوهش و شناخت آثار شیعه تدوین نشده است.

علامه تهرانی چنان که خود نوشته تألیف الذریعه را روزدحوالأرض (۲۵ ذیقعه) ۱۳۲۹ق آغاز کرده و تا سال ۱۳۳۱ق نخست عنوان کتابها را به ترتیب حروف اول اسامی آنها در مجلداتی بزرگ گرد آورده است و این مجموعه را «مسوده الذریعه» نامید. آن گاه آن را به ترتیب اسامی نام کتابها به شیوه نام مؤلفان آنها آن را در شش مجلد تا سال ۱۳۳۴ق مرتب کرد. در سال ۱۳۵۵ق نخستین جلد و ۱۳۵۶ق و ۱۳۵۷ جلد های دوم و سوم در نجف اشرف به چاپ رسید. در مجموعه بیست و شش جلدی الذریعه بیش از پنجاه و پنج هزار اثر معرفی شده است. (الذریعه ج ۱۰ ص ۲۶-۲۷).

فهرستی که معرفی آن در پی خواهد آمد؛ کتاب کاشف الاسرار اثر میرزا محمد مهدی کشمیری لکنهوی؛ نویسنده تکلمة نجوم السماء است.

زندگی نامه نویسنده: میرزا محمد مهدی لکنهوی در ۱۲۸۲ق در لکنه متولد شد. پدر وی میرزا محمد علی لکنهوی از علمای تراجم نگار است و به واسطه تألیف کتاب نجوم السماء شهرت دارد. میرزا محمد مهدی لکنهوی در شمار شاگردان مفتی محمد عباس، مولانا محمد هادی تقوی و مولانا محمد مهدی ادیب و حکیم محمد جی است. میرزا محمد مهدی در سال های ۱۳۰۸ق، ۱۳۱۲ق، ۱۳۲۴ق به عراق سفر کرد و در سال ۱۳۲۱ق نیز به ایران آمد. وی در این سفرها شرح حال و آثار عالمان و نویسندگان را برای درج در کتاب تکلمة نجوم السماء بدست آورد و همچنین کتابها و منابع پژوهشی خود را نیز گرد آورد.

در نجوم السماء، احوال علماتا واسط سده سیزدهم آمده بود، میرزا محمد مهدی به درخواست مولانا سید ابوالحسن بن سید علی شاه در ۱۳۲۱ قمری به تألیف ذیلی بر آن، در شرح احوال دیگر علمای سده سیزدهم و قرن چهاردهم پرداخت و در نگارش آن گذشته از دیده ها و شنیده های خود از مآخذ دیگر بهره ها برد و دست کم تا ۱۳۲۵ به تألیف آن سرگرم بود.

ساختار تکمله نجوم السماء چنان که مؤلف نوشته: «... در ترتیب احوال علماء کرام سال وفات را لحاظ کردم و بر طبق آن ترتیب نمودم و آن تراجم که سال وفات معلوم نشده در آخر تکمله نجم ثالث ثبت نمودم و نجم رابع را دو حصه نمودم در حصه اول سال وفات را مرعی داشتم و در حصه دوم که در آن علماء موجوده و حی را ذکر کرده ام و در آن سال ولادت آنها را ملحوظ کردم چون این تراجم قبل از یک هزار است لهذا اولاً در نجم ثالث این را نوشتم و بعده دیگر تراجم را» (مقدمه تکمله نجوم السماء ج ۱ ص ۵)

آیت الله مرعشی نجفی تصویری از نسخه خط مؤلف کتاب تکمله نجوم السماء را از کتابخانه ناصریه در سال ۱۳۹۷ دریافت نموده و آن را به زیور طبع آراست. این چاپ از طرف انتشارات بصیرتی قم در دو جلد منتشر شد. آیت الله مرعشی نجفی در مقدمه آن رساله ای در شرح احوال و آثار مؤلف به نام «التبصرة فی ترجمة مؤلف التکملة» نگاشته است.

آثار دیگر او عبارتند از: حاشیه مسلم العلوم؛ سفرنامه عراق و ایران و تذکره ملاقات با علماء؛ دیوان شعر اردو، دیوان شعر فارسی، الباهر فی احوال سفر الحائر (سفرنامه فارسی)، موضح القانون؛ ترجمه موجز قانون اثر علاء الدین حزم قرشی، مجربات مهدوی در طب، تریاق صغیر، تریاق کبیر، تریاق اربعه، تلخیص الطب، احسن التجارب، شمس التجارب، افضل التجارب، الشذور الذهبية فی اسماء الکتب الطیبیه، مجالس الابرار ترجمه جلد دهم بحار الانوار، الرد علی شرح السلم علامه حمد الله حنفی سذیلوی هندی، الدرّة فی خواص الادویة المفردة. این دانشور فاضل در ۲۱ رمضان ۱۳۳۰ در زادگاهش درگذشت و در حسینه غفرانآب به خاک سپرده شد.^۱

وی این فهرست را به عنوان تکمله ای بر کتاب کشف الحجب و الأستار عن احوال الکتب و الأسفار اثر علامه سید اعجاز حسین نیشابوری کتوری هندی (درگذشته ۱۲۸۶ق در لکنهو)، نگاشته است.

کشف الحجب و الأستار فهرستی است از عنوان کتابهای شیعه، سامان یافته بر پایه حروف

۱. مطلع انوار؛ احوال دانشوران شیعه پاکستان و هند، مرتضی حسین صدر الافاضل (مشهد، بنیاد پژوهشهای اسلامی آستان قدس رضوی، ۱۳۷۴) ص ۶۲۷-۶۲۸، طبقات أعلام الشيعة، نقباء البشر ج ۵ ص ۴۶۲، التبصرة فی ترجمة مؤلف التکملة، آیت الله مرعشی نجفی (مقدمه کتاب تکمله نجوم السماء)، دانشنامه شیعیان کشمیر، جلد اول، تذکره العلماء، ص ۲۶۲-۲۶۶.

الفبا. در این اثر ۳۴۱۴ کتاب معرفی شده البته برخی کتابها به دو نام یا بیشتر شناسانده شده است. شمار کتابهای تکراری کمتر از سیصد عنوان است و در حدود سه هزار عنوان کتاب در این فهرست آمده است. این کتاب از منابع الذریعه و مرآة الکتب بوده است.

کشف الحجب در سال ۱۳۳۰ ق (پنجاه سال پس از درگذشت مؤلف آن) به همت محمد هدایت حسین همراه با فهرست اعلام و اماکن درهند چاپ و بار دیگر به چاپ افست آن از انتشارات کتابخانه آیت الله مرعشی نجفی به سال ۱۴۰۹ ق منتشر شد.^۱

تألیف کتاب کاشف الاسرار به زبان عربی بوده و آن را در پایان ماه ذی حجه سال ۱۳۲۳ ق آغاز کرده است. مؤلف تدوین این اثر را در جزوه هایی جداگانه به ترتیب حروف الفبا گرد آورده و در تاریخ ۱۳ شوال ۱۳۲۷ ق تحریر اولیه این اثر (مسوده) به پایان رسیده است.

چنان که از حواشی و افزوده های متن برمی آید تا پایان عمر (۱۳۳۰ ق) به کار تألیف و افزودن مدخل ها اهتمام داشته است. به علت حضور مؤلف در هند بیشتر آثار معرفی شده به میراث مکتوب شیعه در این سرزمین اختصاص دارد و شماری از آثار علمای شیعه نیز با استفاه از منابع زندگی نامه ای مانند خاتمه مستدرک الوسائل محدث نوری و ... فراهم آمده است.

سبک مؤلف در معرفی آثار چنین است: در آغاز نام کامل اثر ثبت شده و نام مؤلف و شرح مختصری از مطالب کتاب و چگونگی تألیف و شمار مجلدات آن شناسانده شده است. مؤلف در برخی آثار که نسخه خطی کتاب را در اختیار داشته به نسخه شناسی اثر پرداخته است و سطوری از آغاز کتاب آورده است.

آغاز این اثر چنین است:

«بسم الله الرحمن الرحيم

نحمدک و أنت الواحد والأحد الصمد ونصلی علی رسوله الکریم محمد الأجد ونسلم علی ابن عمه و خلیفته بلا فصل علی علیه السلام المجد و علی آله و أولاده المعصومین الطاهرین و علی أصحابه الخیرة البررة الميامین و علی التابعین المتجبین الی یوم الدین. أما بعد فبقول العبد الخاسر الأئیم الراجی الی رحمة ربّه الغافر الرحیم المیرزا محمد مهدی بن العلامة مولانا المیرزا محمد علی الشیرازی أصلاً و اللکنهوی مولداً و منشأً و النخعی نسباً، اللهم اغفر لی و لوالدی و أستاذی و جمیع المؤمنین و المؤمنات الأحياء و الأموات بجرمة محمد و آله صاحب الكرامات و المعجزات. إن

هذه الرسالة الباهرة والعجالة الزاهرة المسماة بكاشف الأسرار في بيان الكتب والأسفار فحررت فيها أسماء الكتب التي بقيت من كشف الحجب والأسرار عن أحوال الكتب والأسفار ورتبتها على ترتيب حروف التهجي في آخر شهر ذي الحجة الحرام سنة ثلاث وعشرين بعد المائة الثالثة والألف والله الموفق والمعين واليه نستعين. حرف الألف أتينه حق نفاً بالفارسية في أحوال آية الله في العالمين و حجته على المجاهدين مولانا السيد دلدار على النصيرآبادي طاب ثراه المعروف بغفرانآب قد جمعها بعض تلاميذه إسمه حيدر شاه الكشميري، أوله الحمد لله الذي أنار الحق وأعلى إعلامه الخ ... »

وی در این کتاب به آثار دیگر خود نیز اشاره ای داشته است:

تفسیر آیات بالفارسیة للفاضل الجلیل والأدیب النبیل السید اعجاز حسین الأمروھی قد ذكرت ترجمته فی تکلمة نجوم السماء أوله.. (کاشف الأسرار ج ۲ ص ۳۴۵)

در این کتاب برخی آثار پدرش را نیز نام برده است:

نجوم السماء: فی تراجم العلماء بالفارسیة لوالدی العلامة مولانا المرزا محمد علی بن صادق علی بن محمد مهدی بن کاظم الشیرازی أصلاً والنخعی نسباً واللکنهوی مولداً ومدفناً طاب ثراهم المتوفی سنة التاسعة بعد المائة الثالثة والألف لأمر بعض العلماء الأعلام والمتکلمین العظام.

أوله: الحمد لله الذي رفع درجات العلماء حتى فضل مدادهم على دماء الشهداء الخ. قد جمع فيه أحوال ابتداء عهد المائة الحادی عشر الی زمانه. (کاشف الأسرار، ج ۱۱ ص ۱۰۵).

تاریخ زعفران زار: فی أحوال الشعراء الکشمیر بالفارسیة لم یتیم لولدی الماجد والفاضل الناقد المیرزا محمد علی بن محمد صادق علی الشیرازی الأصل والنخعی نسباً المتوفی سنة تسع و ثلاثاً بعد الألف. (کاشف الأسرار ج ۲ ص ۲۲)

تعداد مجلدات مسوده این اثر بیش از بیست و پنج جلد است؛ برخی از نسخه های خطی و برخی از مجلدات نیز به صورت عکسی در کتابخانه آستان قدس نگهداری می شود.

تصویری از برخی مجلدات این فهرست نیز در مرکز میکروفیلم نور در دهلی هند موجود است.

نسخه شناسی شماری از مجلدات که به رؤیت نگارنده سطور رسیده بدین شرح است:

جلد اول این اثر در معرفی مؤلفاتی است که با «الف» و «باء» آغاز شده و در ۱۷۶ برگ تحریر شده است.

جلد دوم این اثر در بردارنده عنوان کتابهاست که با حرف «تا» شروع شده و تا حرف

«جیم» در این مجلد است. این نسخه ۲۹۷ برگ، به خط نسخ تحریری قلمی شده است. خط متن به خط کاتب و افزوده ها به خط مؤلف است.

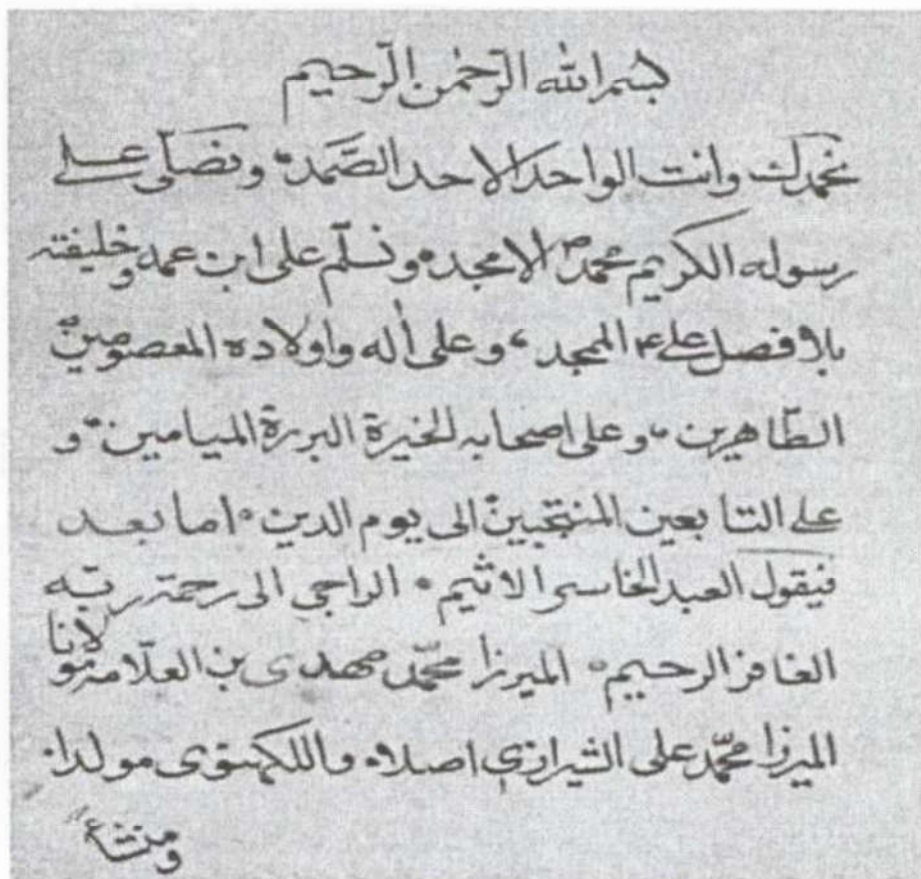
جلد سوم در بردارنده عنوان آثاریست که با حرف «حا» شروع شده و تا حرف «ذال» در این نسخه به قلم آمده است. تعداد اوراق این نسخه ۳۳۶ برگ است.

این اثر جلد چهارم کتاب کاشف الاسرار است و تمام مجلد ۳۰۸ برگی اختصاص به آثاریست که با حرف «ر» تا «شین» آغاز گردیده است.

جلد دهم این کتاب به معرفی کتابهای آغاز شده با حرف «میم» اختصاص دارد. تعداد اوراق ۲۲۲ برگ است.

جلد یازدهم ویژه ادامه حرف «میم» تا حرف «یا» است. تعداد اوراق ۲۱۸ برگ است. نوع جلد تمامی نسخه هاتیماج قهوه ای زرکوب و برخی مجلدات چرم مصنوعی عنابی است. برخی از مجلدات از ناحیه عطف دچار آسیب شده است.

در پایان یادآوری شود این اثر با کشف الحجب و الأستار در مؤسسه کتابشناسی شیعه در دست تصحیح و نشر است.

ومنشأ النخعي نبأ اللهم اغفر لي ولوالدي ولسانك
وجميع المؤمنين والمؤمنات والاحياء والاموات بحجة
محمد وآله صاحب الكرامات والمعجزات ان هذه
الرسالة الباهرة والعجالة الزاهرة المسماة ^{الاسرار} بكشف
في أسماء الكتب والاسفار ^{بيان} فخرت في اسماء الكتب
التي بقيت من كشف الحجب ولاستار عن احوال
الكتب والاسفار ورتبت على ترتيب حروف الهجاء
في اخر شهر ذي الحجة لعوام سنة ثلث وعشرين
بعد المائة الثالثة والالف والله الموفق والمعين
واليرفتعين حزن الالف

سنجه (۵۰) زندگینامه و آثار میرزا یوسف مجتهد قراچه داغی تبریزی

زندگینامه و آثار میرزا یوسف مجتهد قراچه داغی تبریزی (۱۲۷۹-۱۳۳۷ق) در کتاب علماء معاصرین اثر واعظ خیابانی به گونه ای کامل و جامع آمده است. واعظ خیابانی در تألیف این کتاب بسیار کوشیده تا از منابع اصلی و استوار بهره ببرد و بر همین شیوه در زندگی میرزا یوسف مجتهد تبریزی از فرزند عالم و فقیه او؛ میرزا علی تبریزی درخواست زندگی نامه نموده و او این زندگی نامه را نگاشته است. علامه تهرانی نیز در طبقات اعلام الشیعه (نقباء البشر ج ۵ ص ۶۰۰) به گفته فرزند او میرزا علی تبریزی چند آگاهی از زندگی نامه میرزا یوسف نگاشته است.

صاحب علمای معاصرین در تبریز دو کتاب دیوان و ابتلاء المعصومین را نزد فرزندش دیده و گزیده ای از این دو کتاب را در وقایع الأيام نقل نموده است.

این نامه در بردارنده زندگی نامه و آثار میرزا یوسف تبریزی بوده و به قلم فرزندش میرزا علی آقا تحریر شده و رونوشتی از آن در کتاب مجمع الشتات ملاعلی واعظ خیابانی (نسخه خطی آن در کتابخانه آیت الله مرعشی نجفی به شماره ۴۴۸۴، فهرست کتابخانه ج ۱۲ ص ۶۶) برگ ۱۱۴-۱۱۵ درج شده است. واعظ خیابانی پس از این نامه منتخباتی از دو کتاب میرزا یوسف تبریزی (دیوان اشعار و ابتلاء المعصومین) را در هشت صفحه نگاشته است.

همچنین در مجلد سوم کتاب منتخب الفوائد و منتخب الفرائد نیز گزیده ای از این دو کتاب قلمی کرده است. نسخه خطی کتاب منتخب الفوائد و منتخب الفرائد به شماره ۴۴۷۵ برگ ۱۷-۱۸ در کتابخانه آیت الله مرعشی نجفی (فهرست کتابخانه ج ۱۲ ص ۶۲) نگهداری می شود. تاریخ تحریر منتخب ابتلاء المعصومین ۲۵ ذی الحجه ۱۳۳۶ ق است.

این کتاب تاکنون چاپ نشده و نسخه خطی آن نیز در فهرس معرفی نشده است، تنها اثر برجای مانده منتخب واعظ خیابانی است. عناوین برخی مطالب این کتاب عبارتند از:

عدم وجوب تقیه به حضرت حسین علیه السلام

فضیلت اصحاب حضرت حسین علیه السلام و افضلیت ایشان از اصحاب حضرت حجت علیه السلام

تحقیق در رخصت انصراف و مسئول بودن خاذلین

امتیاز خصوصیت جهاد حضرت حسین علیه السلام

قابل حمل نبودن بیعت الهیه
مسئول بودن خاذلین اصحاب
شرح خبر ابو حمزه ثمالی
سؤال و جواب حضرت قاسم بن الحسن علیه السلام
امتناع حضرت از بیعت یزید معارضه ابن زیاد با خدا و رسول صلی الله علیه و آله
اعظم بودن عطش حضرت علی اصغر علیه السلام
کرامات حضرت ابالفضل علیه السلام
عنوان و بیان مطاف و مزار بودن آن جناب
اعظم بودن مصیبت فضیلت اصحاب حضرت حسین علیه السلام
تحقیق در رخصت انصراف و مسئول بودن خاذلین
امتیاز خصوصیت جهاد حضرت حسین علیه السلام
عزت و کرامت اهل بیت علیهم السلام
شرافت نسب اهل بیت علیهم السلام
برخی عناوین قصائد منتخبه که همه به عربی سروده شده، چنین است:
فی مدح الأئمة علیهم السلام مجملاً و وصف امیرالمؤمنین صلوات الله علیه مفصلاً
فی عدم تجهیز الحسین علیه السلام و مجئی أهل القرى
فی الندبة والإستنهاض
أيضاً فی الندبة والإستنهاض
فی منع بعض المحصلین عن إنشاء الأشعار و ذلك حيث بعث الیه نظماً غیر موزون ردی
اللفظ سخیف المعنی فنبهه علیه بها.
«ترجمه مرحوم آقا میرزا یوسف آقا مجتهد تبریزی ابن عم مرحوم آیه الله آقا میرزا صادق آقا
قدس سرهما»
حسب الخواش فقیر نجل زکی حضرت معظم له العالم المحقق الألعی و الفاضل المدقق
اللوزعی آقا میرزا علی آقا ادام الله عزّه این جمله را در ترجمه والد ماجدش مرقوم فرموده بعین
عبارتها نقل می شود:

[متن نامه]

«العالم الفاضل الفقيه الورع البر التقي الأميرزا يوسف ابن العالم الفقيه العالم العابد وحيد عصره وفريد دهره الأميرزا علي بن الفقيه العالم الماجد مولى محمد علي القراجه داغى الذى له شرح لتبصرة العلامة الحلى قدس سره كان صاحب الترجمة عالماً فقيهاً فاضلاً مجتهداً زاهداً تاركاً للدنيا طلق اللسان حسن السيرة مرضى السجّية كان يفوق على أكثر اهل زمانه فى العلم والفضل والورع والعمل وكان شاعراً مجيداً له ديوان شعر فى المراثى ومدايح الرسول وعترته صلى الله عليه وآله والمواعظ والنصائح يبلغ ألف بيت.

تولد قدس سره روحه ببلدة تبريز سنة تسع وسبعين ومائتين بعد ألف (١٢٧٩) بسنة قبل وفات أبيه فتربى فى حجر أمه حتى برع وشبّ وكان فقيراً عسر المعيشة لا يساعد الزمان على رفع الله حوائجه واعاشة أهله ومع ذلك كان مولعاً فى تحصيل العلوم معاشة بكّد يمينه حتى أكمل ما يحتاج اليه الفقيه فى العربية والمنطق والأدب وغيرها وجملة من الأصول الفقه حتى هاجر الى الروضة العلوية على ساكنها آلاف الثناء والتحية سنة تسع وتسعين ومائتين بعد الألف التى كانت يومئذ مركز العلوم الدينية ومجمعاً للمشايخ العظام من الإمامية لتكميل تحصيلاته وأقام فيها برهة من الزمان تبلغ أثنى عشرة سنة وأشهرًا

وكان من جملة مشايخه الشيخ الفقيه الورع الماهر استاد الكل المولى محمد الفاضل الإيروانى نور الله مضجعه والشيخ الفقيه العالم الزاهد استاد الأساتيد المؤسس فى كلّ فنّ التحرير الكامل الشيخ محمد هادى الطهرانى صاحب ذخائر النبوة فى الفقه ومحجّة العلماء فى فقه وأصول الفقه قدس الله تربته الزكية وكان جلّ تحصيلاته عنه وقرء عليه أغلب مؤلفاته فى الأصول والفقه و اصول الفقه وغيرها حتى أخذ من كل حقيقته ولّبه وفاق فى كلّ أقرانه ونال من العلم بغيته و مرامه

ثم عاد إلى تبريز سنة إحدى عشر وثلاثمائة و١٣١١ بعد ألف واشتغل بترويج الدين ونشر شريعة سيّد المرسلين صلى الله عليه وآله بالتدريس والتحرير وكان قدس الله روحه شديد الذكاء عجيب الفطرة مفرط الإدراك وبعيد الغور غوّاصاً على المعانى الدقيقة جبل علم ومناظراً محجاجاً وكان له يد مبسوط فى الوعظ والإرشاد العباد وتخويفهم وتهديدهم من العقوبات يوم المعاد فهو أعلى الله مقامه مع كونه أقرانه وامام اهل زمانه وفارس ميدانه فى العلم والإجتهد كلمة شهد بها الموافق والمخالف وأقر بحقيقتها المعادى والمؤالف كان واعظاً ينفلق الصمّ

عند إستماع تحذيره وترعد فرائض الحاضرين في مجالس تذكيره ثم هاجر من التبريز بعزم زيارة المشاهد المعظمه الى العتبات العاليات سنة ألف وثلاثمائة وسبع وثلاثين ١٣٣٧ ومرض في الطريق واشتد مرضه يوماً فيوماً حتى ورد الليلة السادسة عشر من شهر الصفر من السنة المذكورة بحضرة العتبة المقدسة الكاظمية على ساكنها آلاف الثناء والتحية وتوفى في اليوم السادس عشر من الشهر المزبور بذاك المرض ودفن بالرواق بالحضرة الكاظمية وقد مضى من عمره الشريف ثمانية وخمسين سنة رحمه الله وحشره مع الأئمة الطاهرين وله كتب ومصنفات عديدة في فنون شتى غير ما ألفه في الفقه ومنها:

كتاب لسان الحق أو مظالم المسيحيين في ردّ النصارى والتثليث المطبوعة سنة ١٣٣٦

منها كتاب في كشف بعض ما يعتقد الكراخنة

ومنها كتاب في أنه لا آى وجه لم يقدم العلماء قديماً وجديداً على ترجمة القرآن المجيد

باللغات المختلفة وإنه غير ميسور

ومنها كتاب في إبتلاء الأئمة عليهم السلام بطرز مخصوص لم يسبقه اليه أحد

ومنها الديوان المذكور سابقاً وغير ذلك من رسائل تركها ذكرها عمداً انتهى».

فقير گوید بنده اگر چه ذکرى از كتاب ابتلاء الأئمة عليهم السلام را و ديوان مذکور اين مرحوم مغفور

نبذى در مجلد محرم الحرام از كتاب وقايع الايام ص ٧٠ و ٣٨٠ و ٣٨٢ و ١٤٢ و ٤٢٣ و ٤٤٢ از

بيانات و افيه و اشعار رائقه آن عالم يگانه و فاضل فرزانه نقل کرده ام ولى به جهت تتميم فايده و

تكميل اجر در اين مقام نيز مى خواهم مقدار كافي مذکور آيد... [واعظ خيابانى برگهاى چند از

دو كتاب ياد شده را برگزيده و در ادامه مطالب آورده است]

سنجه (٥١) زندگينامه خودنوشت آيت الله شيخ محمد سنگلكى قوچانى

مجتهد عالى قدر شيعه آيت الله شيخ محمد سنگلكى قوچانى در ١٢٥٨ ش^١ در روستاى

سنگلى از توابع قوچان متولد شد. پدر وى مرحوم حاج ابوطالب از مالكين و كشاورزان روستاى

سنگلى بوده است. وى پس از فراگيرى دروس اوليه در زادگاهش و شهر قوچان و مشهد

مقدس از اساتيدى چون شيخ عبدالوهاب مايوانى، به سفر حج مشرف شد و هنگام بازگشت

براى تكميل علوم در نجف اشرف ماندگار شد. آيت الله سنگلكى قوچانى در درس

١. به گفته فرزند بزرگوارشان آنچه نزد اقوام و خانواده و اقوام شهرت دارد ايشان صد و هفت تا صد و ده سال زندگى کرده اند ولى تاريخ ولادت شناسنامه اى ايشان ١٢٥٨ ش است.

شیخ محمد کاظم خراسانی مشهور به آخوند و ملافتح الله اصفهانی مشهور به شیخ الشریعه اصفهانی، ملا عبدالله مازندانی در نجف شرکت کرد و مدتی نیز در سامران نزد شیخ محمد تقی شیرازی درس فقه و اصول آموخت. وی از همدرسان و دوستان سید محمد حسن قوچانی مشهور به آقا نجفی قوچانی است و احتمال می رود طلبه «قوچانی» یاد شده در کتاب «سیاحت شرق» ملا محمد سنگلکی قوچانی باشد.

شیخ محمد سنگلکی پس از اتمام تحصیلات و دریافت اجازه اجتهاد^۱ به قوچان بازگشت و به تدریس در حوزه علمیه قوچان و اقامه نماز جمعه و جماعت در مسجد جامع «عوضیه» همت گماشت.

از ایشان افزون بر کتب ذیل، کتابهای دیگری نیز با مانده بود که در سال ۱۳۴۵ همراه با کتابخانه آن مرحوم به کتابخانه آستان قدس رضوی برده شد.

آثار:

یک: تقریرات اصول فقه آخوند خراسانی

نسخه این اثر در ۳۲۳ برگ (۶۴۳ صفحه وزیری) به خط نسخ تحریری به قلم مرحوم شیخ علی اکبر صاحب الزمانی قوچانی (۱۳۰۲ - ۱۳۷۱ ش) که از شاگردان مؤلف بوده تحریر شده و در روی برگ نخست اجازه شیخ الشریعه اصفهانی برای مقرر به تاریخ ۱۲ ربیع الثانی ۱۳۳۳ و به خط و مهر ایشان موجود است.

پشت برگ شعری در ستایش مرحوم شیخ محمد سنگلکی از سید محمد حسن بن عبدالله موسوی نجفی ذر تاریخ ۱۴ ربیع الثانی ۱۳۸۰ ق تحریر شده است. نسخه اصل این اثر در اختیار فرزند مؤلف جناب آقای محمد سنگلکی نگهداری می شود و تصویری از نسخه خطی این تقریرات در کتابخانه مؤسسه کتابشناسی شیعه به شماره ۱۲۵۴ موجود است.

آغاز: بسم الله الحمد لله رب العالمين والصلاة والسلام على النبي الامي المكي الأبطحي التهامي الهاشمي القرشي المدني صاحب الدعوة النبوية والرسالة الإلهية... فإن هذه تقريرات أنيقة وتحقيقات رشيقة في أصول الفقه أستفدتها من أنوار رشحات وجود أستاذنا العلامة

۱. به گفته فرزند بزرگوارشان؛ جناب آقای محمد سنگلکی از ایشان پنج اجازه اجتهاد از آخوند خراسانی و شیخ الشریعه اصفهانی و دیگر علماء موجود بوده که متأسفانه تنها اجازه شیخ الشریعه از گزند حوادث بدور مانده است.

الفهامة أعلى الله مقامه وبركات شهوده حجة الإسلام والمسلمين آية الله في الأنام الملا محمد الكاظم الخراساني مولداً والنجفي مدفناً وهو الذي انحصرت تدريس علم الأصول به في عصره و زمانه وكان تدرسه في المسجد الطوسي في الليل بعد مضي ساعة منها..

انجام: فقد جفّ القلم بما كان هذا غاية ما تيسر لنا من تحريرات كتابنا التقريرات في علم أصول الفقه من بيانات الآية العظمى صاحب الكفاية في علم اصول الفقه الآخوند ملا محمد كاظم الخراساني رحمه الله منظومة في بيان أوصاف وفضائل صاحب تقريرات «يا طالبين كفاية الاصول / والحافظين منهج الرسول» وما يتلوه من المباحث العقلية في علم أصول الفقه هي مسألة الضد.

دو: تقريرات اصول فقه آخوند خراساني

اين اثر ادمه تقريرات پيشين است و در آن بحث حجّية قطع درس اصول فقه آخوند خراساني نوشته شده است. آغاز: بسملة الحمد لله رب العالمين و صلى الله على محمد و عترته الطاهرين و لعنة الله على اعدائهم اجمعين الى يوم الدين و بعد ذلك، فاعلم أنّ الكلام في مقام التعرّض لبيان الأمارت و الأصول المعترتين شرعاً...

انجام: و الطغيان على المولى أو الموافقة و الإطاعة و الانقياد و إظهار عبودية له يوجب استحقاق العقوبة و المثوبة و الشاهد عليه هو الوجدان السليم و العقل الحاكم عليه مع الإغماض عمافيه أيضاً من البراهين الشرعية و الأدلة.

تصويرى از نسخه خطى اين تقريرات در كتابخانه موسسه كتاب شناسى شيعه به شماره ۱۲۵۵ ثبت شده است. تحرير اين اثر نيز به قلم شيخ على اكبر صاحب الزمانى قوچانى است. اين عالم فقيه در اول مهرماه ۱۳۴۳ شمسى درگذست و در آرامگاه تپه سلام شهر مشهد مقدس به خاک سپرده شد. اين آرامگاه در روزگار ما بخشى از بافت شهرى مشهد قرار گرفته و اثرى از آن در ميان نيست.

تصویر آیت الله شیخ محمد سنگلیگی قوچانی

بسم الله الرحمن الرحيم

المحمدية جال الظام بعد انكارها وميل الياوم من غارها ومر من سما العلم شمسها وانارها
والصلوة واللاه على محمد صفة السنة ومخارها واسب محارها السامى بخارها وال
المصومين الدين لواناوسهم الى اعلاء الدعوة والقبيل الطوارها وعبدان
العام العامل والفاضل الفاضل الكامل النضال والنوصل صاحب الفرحية النبوية
والسليقة مستفيرة واحدس العاصب والمقر الثالث الموضع التاريخ الصغرى المنفر
العدل المنعنى كحاح الشيخ هذا فتوجاني الحرسا حن الله له النضال والى الله
نفر من وطرة وشا حمر من مسكنه وراز الاقرن والازراب وانفقد غاريسه المشر
عالم للنشرة والتكيل واقبال الامواله جليل وانم سبيله يرد في حوراب يدبته
الرسول منذ اعد ركوت حواره واناس العلماء الثمولى وحصر على هذا الصغرى
مدون في ما عر عديده وكرد وحدث وعقب احقيد ختم في الاضال والار
وصار مشا ر الير البسان واصبح حبر المنهات المباحة النبوية والاصابة بصبر نصيبا
من مطالبة النبوية النظرية عارنا نقوا غدا سدا الاحكام النبوية وساخ له العمل بما
احقهد فيمن الاحكام الشريعة والسند من الادلة التفصيلية على النهج المألوف في
نظام الامامية شيد الله فم كان المظهر الاسلافية للبعث الناس بركات وجوده ونزات حوره
وليعبروا نغذوا ولينقلوا امره واد صيرة النوف على سائر اجناب اوانه من كلال الصرع
وارحوان لا يساق من الدعوة الصايات نه جوف بعد المات كما النساء الشا
حرة اخاف فتح الاله العروى النبوية الاضامش برح الرحمة على الله عز وجله لفتحة الاله

Handwritten marginal notes on the right side of the page, including a circular stamp at the top.

الطيبين
 بسم الله الرحمن الرحيم الحمد لله رب العالمين والصلوة والسلام على خير خلقه محمد وآله الطاهرين و
 بعد فقد تشرفت وانا في رحلق الى الطوس لزيارة ابن النفوس بمجدهم الشيخ الجليل ومشي العليل
 صاحب المقامات الباهرة والعلوم الزاهرة النفس الأجل والعالم مع العلى استاذنا وملاذنا المحجة
 الثابت العاج شيخ محمد النكلكلى ادام الله ايام افاضاته فرايت ما كتب من تعبيرات مزيت الاساطين
 شهيد الامام على وخير مجمع الطوس الشيخ محمد كاظم اللادخوند الحراساني قدس سره صاحب
 الكفاية في الاصول وغيره فاستدت قانك والتمس منه الدعاء سائلك من المولى عز وجل
 ان ياتر من اماله ويونقنا واياهم محمد وآله وانا الافضل عباد الله محمد حسن بن عبد الله الشيخ
 البرازي الجعفي مولدا ومكنا ومدا فنانا $\frac{138}{14}$ باطالين كفاية الاصول والعاطلين للشيخ
 ان التقارير لها كثرة فد شرحوها لكبيرة وانت ان تريد منهم الطلب انصحك بصحة يجب
 يوجد في القوجان شخص كامل وعالم معظ وعامل قد ادرك الصحب مع اللادخوند واعلم انك
 ومن في الهند مقرر الاول في القبر والبر الوجود بالغير (١) تقريره شعر من كماله
 صاوا على محمد وآله وجامع العقول والتقول وحاوي الفروع مع الاصول تلذ الشيخ شهر الخشن
 على الاساطين يعلم وشيخ فاذهب اليه واستفد من محضره والخذ بالعقول يجب من صدق
 وانت ان لم تتمكن تذهب مطوعا يوجد في المكاتب فمن اراد كتمه وفهمه قرائن
 اللفظ يكن ميمه قد تعب استاذنا الجليل ونجنا الحالامين والتليل فونه بعينه اجرا واحدا
 يجمعه يزيد علما نفعنا انكر من كاتبه الظمان للعلم وهو الصاحب الزمانى والظاهر الناظر
 يرجو ادعاء العالم الويد (١) انشد الشيخ عبد الله الزيرة شعرا في مدح مولانا الاقظم والحمد لله اولادنا
 وظاهرا وباطنا كنه صاحب الزمان

٣٧٢

گفتہ فریدوسی طوسی : بیس ربیع بروم در این سال سی : معجم زندہ آوردم سبب بن پارسی
... دیباچہ کتاب تقریرات

بیس ربیع بروم در این سال چہدہ **بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ** بزرقان ز تقریرات میرزا سید

الحمد لله رب العالمين والصلوة والسلام على النبي الامي الذي اذبطني التمامي الهاشمي القرشي المدني
صاحب الدعوة النبوية والرسالة الالهية المبعوث على الخلق اجمعين من الجن والانس كافة المنع
بهم وخصم بن عبد الله بن عبد الغلاب صلي الله عليه وعلى اولاده الطاهرين المعصومين ولعنة الله
على اعدائهم اجمعين الى يوم الدين و غبت فان هذه تقريرات ايدقة وتحقيقات رشيقة في اصول
الفقه استفادتها من افوار رشحات وجود استاذنا العلامة الفهامة اعلى الله مقامه و بركاته في
حجبة الاسلام والمسلمين اية الله في الانام الاخوند المآخذ الكاظم الخراساني الهروي مولد اورنجي
مدقنا وهو الذي انحصرت تدريس علم الاصول به في عصره وزمانه وكان تدريسه في الحجة المجد الطوسي في
الليل بعد مضي ساعة منها واعلم ان العجب بعد ان فرغت عن التحلح في مجتوسه ابرار توجبت
نحو الكعبة المعظمة واديت مناسكها واعمالها اصالة ثم زرت قبر النبي الذي قال من زار قبري ولم يزرن
فقد جفاني ثم زرت قبور الائمة البقيع الازغند ثم وفدت الجف الاسرف وزرت فيها تيراني الائمة
في هذا البين خاطر في قباي ان اقيم برهته من الزمان في جوار باب مدينة علم الرسول تحصيل العلوم
والكمال واخذها من افواه الفحول توقفت مدة ولم اخذ انما اذا حضرت محضر الاساتذة ودرسهم الخد
واحد ابعده واحدهم اخذت من بينهم **الاخوند المعظم** المذكور وتلمذت عنده من الفقه والاصول

صفحة ١

مبحث في حجة القطع

بسم الله الرحمن الرحيم
 الحمد لله رب العالمين وصلى الله على محمد وعترته الطاهرين ولغة الله على اعدائهم
 اجتمعنا الى يوم الدين وبعد ذلك فاعلم ان الكلام في مقام التعرض لبيان الأباد
 والأصول العبرتين شرعا الترتيب عليهما الأناذ الخاصة والأحكام العضوية واما
 الفرق بينهما فوضع من ان ينفى على احد اما التعرض لبيان الأصول بهما
 من الأناذ والأحكام فيأتي في محامها مفصلا اسم نعم فانظر واد تعاب واما
 الأمادات المبعلة والطرق الشرعية فلا يبد قبل الشروع في حجتها واعتباريتها
 شرعا وما يتعلق بها وما يترتب عليها من الأناذ والأحكام الخاصة بالعضو
 شرعا من صرف الكلام الى التعرض لبيان القطع وما يترتب عليه من الأناذ و
 الأحكام فليعلم انه اذا حصل للأناذ القطع واليقين بحكم فعلي واقعي او ظاهري
 وجب عليه عقدا ان يتبع قطعه بترتيب كل ماله من الأناذ والأحكام العقلية
 بحجة ذاتا ويوافقه ولا يخالفه وكت يجب عليه شرعا اد عقدا متابعت حكم
 ظنه وعدم تخالفته وترتيب ماله من الأناذ والأحكام اذ ثبتت عنده
 مقدمات دليل الاستداد وذلك ياتي بضم التكلم فيه مباحا في مقراء و
 الكلام الآن في القطع وقلنا منه بانه يجب على القاطع ان يعمل بظنه ويتبعه
 ولا يخالفه بان يترتب عليه جميع ماله من الأناذ والأحكام ان كان متعلق
 قطعه ويقينه هو الحكم الواقعي النفس الامري وجب عليه ان يترتب عليه
 وان كان هو الحكم المتعل الظاهري كان عليه ايضا مظم ان يعامل معه ما كان
 يعامل مع القطع بالحكم الواقعي النفس الامري في مرحلة الظاهر والابيات

وذلك

«متن زندگی نامه»^۱

بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لله رب العالمين والصلاة والسلام على خير خلقه محمد وآله الطيبين الطاهرين و
بعد، تشرفت وأنا فى رحلتي إلى الطوس لزيارة أنيس النفوس عليه السلام بخدمة الشيخ الجليل و
مشفي العليل صاحب المقامات الباهرة والعلوم الزاهرة الشخص الأجلّ والعالم مع العمل
أستاذنا وملاذنا الحجّة الثبت الحاج الشيخ محمد السنكلكى - أدام الله أيام إفاضته - فرأيت ما
كتبه من التقريرات خزيت الأساطين مشهد الإمام علي عليه السلام وخرّيج جامع الطوس الشيخ ملا
محمد كاظم الآخوند الخراسانى - قدس سرّه - صاحب الكفاية فى الأصول وغيره فأنشدت
قائلاً والتمس منه الدعاء سائلاً من المولى عز وجل أن يكثر من أمثاله ويوقفنا وأياه بمحمد
وآله وأنا الأفقر أقلّ عباد الله: محمد حسن بن عبدالله الموسوى الشيرازى النجفى مولداً ومسكناً
ومدفناً فى ١٤ ربيع الثانى سنة ١٣٨٠.

يا طالبين كفاية الاصول	والحافظين منهج الرسول
أن التقارير لها كثيرة	وشرحوها كتباً كثيرة
وأنت إن تريد فهم المطلب	أنصحك نصيحة مجرب
يوجد فى قوچان شخص كامل	وعالم متعظ وعامل
قد أدرك الصحب مع الأخوند	وأعلم السند ومن فى الهند
مقرر الأول فى تقرير	وأكبر الموجود بالتعبير؟
تقريره يشعر من كماله	صلوا على محمد وآله
وجامع المعقول والمنقول	وحاوي الفرع مع الأصول
تلمذ الشيخ بشهر النجف	على الأساطين بعلم وشرف
فاذهب اليه واستفد من محضره	والاخذ بالقول يجب من مصدره
وأنت إن لم تتمكن تذهب	مطبوعه يوجد فى المكاتب

١. باتشكر از فرزند مؤلف جناب مستطاب آقاى محمد سنكلكى از معلّمان فرهیخته شهر قوچان و حجة الاسلام
شيخ ولى الله قربانى.

فمن أراد كشفه وفهمه	قراءة اللفظ يكن مهمه
قد تعب أستاذنا الجليل	وشيخنا الامين والخليل
فربه يعطيه أجراً واسعاً	بحقه يزيد علماً نافعا
اشكر من كاتبه الظمان	للعلم وهو صاحب الزمانى
والطاهر الشاعر المجرد	يرجود عاء العالم المؤيد

أنشد الشيخ عبد الله (ريزه گى) الريزه شعراً فى مدح مولانا لأعظم والحمد لله أولاً وآخراً و
ظاهراً وباطناً كتبه صاحب الزمانى

[متن زندگى نامه]

بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لله رب العالمين والصلاة والسلام على النبى الأسمى المكى الأبطحى التهامى الهاشمى
القرشى المدنى صاحب الدعوة النبوية والرسالة الألهية المبعوث على الخلق أجمعين من الجنّ و
الإنس كافة المدعو بمحمد بن عبد الله بن عبد المطلب صلى الله عليه وعلى أولاده الطاهرين
المعصومين ولعنة الله على أعدائهم أجمعين

فإن هذه تقارير أنيقة، وتحقيقات رشيقة، فى أصول الفقه استفدتها من أنوار رشحات
وجود أستاذنا العلامة الفهامة أعلى الله مقامه، وبركات شهوده، حجة الإسلام والمسلمين آية
الله فى الأنام الملا محمد الكاظم الخراسانى مولداً، والنجفى مدفناً، وهو الذى انحصرت تدريس
علم الأصول به فى عصره وزمانه، وكان تدريسه فى المسجد (مسجد - ظ) الطوسى فى الليل
بعد مضى ساعة منها

واعلم أن الضعيف بعد أن فرغت من السطوح فى محروسة ايران توجهت نحو الكعبة المعظمة و
أديت مناسكها وأعمالها أصالة ثم زرت قبر النبى صلى الله عليه وآله الذى قال: «مَنْ حَجَّ وَلَمْ
يَزِرْنِي فَقَدْ جَفَانِي» ثم زرت قبور أئمة البقيع الأرعن ثم وفدت النجف الأشرف وزرت
فيها قبر ابى الأئمة ع وفي هذا البين خاطر فى قلبى أن أقيم برهة من الزمان فى جوار باب

٣٧٤

مدينة علم الرسول لتحصيل العلوم والكمال وأخذها من أفواه الفحول توقفت مدّة ولم أختَر استاذاً و حضرت محضراً لاساتيد و درسهم الحدّ واحداً بعد واحد ثم أخترت من بينهم الآخوند المعظم المذكور وتلمذت عنده من الفقه والأصول ما دام كونه حياً وبعدها قضى نحبه ومنهم من ينتظر.

حضرت درس الشيخ الشريعة الشيخ فتح الله الأصهباني الشيرازي الذي كان في عصره مرجع الخواصّ والعوام برهه من الزمان ودرس الحاج شيخ عبد الله المازندراني وهو الذي أيضا كان من مراجع التقليد وأوحد زمانه برهه من الزمان ثم انتقلت إلى بلد سامرا على ساكنها السلام بعد الفراغ من زيارات العسكريين عليهما السلام تشرفت بخدمة حجة الإسلام وقبلة الأنام الميرزا محمد تقى الشيرازي وتلمذت عنده عدّة من أشهر ومن الحاضرين في درسه كالشيخ محمد حسين آل كبة البغدادي والحاج الآقا حسين القمي والحاج الميرزا على آقا نجل الزكي المرحوم الميرزا الشيرازي الحاج ميرزا حسن الذي كانت الرياسة الإمامية انتهت اليه وانحصرت به في عصره وزمانه وهو الذي حكم بجرمة شرب التباك وإن شئت أن تطلع على مفاد حكمه فراجع تاريخ السامرا للشيخ ذبيح الله المرحوم [المحلّاني] السامرايي ونسخة منه عندي موجود ينبغي هنا شيء لا بد أن نذكركم، فإنّ الذكرى تنفع المؤمنين لمن سمعه وهو أن قبل زمان تشرفي بعثبات العاليات والنجف الأشرف وكان وقع النزاع والخلاف بين أفاضل العرب والعجم في كيفة التدريس بأيّ لسان كان اما عند العرب فتمنّوا أن يقول الآخوند بلسانهم المعمولى والعجم بلسانهم العجمي اى الفارسي كلّ من الفريقين يجرّ التارالى قرصه والمدرّس و هو الآخوند المرحوم أيضاً كان عجمياً يميل أن يكون بلسانه بالآخرة انتهى الأمرالى التدريس بالعربى الكتابى فحصل التوفيق والجمع بينهما بحمد الله ومنه.

بعد الفراغ عن التحصيل والامتحان لقد أجازنى الأستاذ الأعظم شيخ الشريعة فى استنباط الأحكام الشرعية من الأدلة التفصيلية بلسانه و كتابته لى وهذه صورتها بحفظه الشريف:

بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لله جالى الظلم بعد اعتكارها ومقيل الأيام من عشارها ومزّين سماء العالم بشموسها وأقارها والصلاة والسلام على محمد صفوة النبوة ومختارها ولباب مجدها السامى وبجارها وآله المعصومين الذين بذلوا نفوسهم فى إعلاء الدعوة الحنيفية وإظهارها وبعد فإنّ العالم العامل الفاضل الكامل أبا الفضائل والفواضل صاحب قريحة القويمه والسليقة المستقيمة والمحدث

الصائب والنظر الثاقب الورع البارع الصفى الثقة النقى التقى الحاج الشيخ محمد القوجانى الخراسانى حقى الله له الأعمال والأمانى قد نفر عن وطنه وهاجر وفارق الأقران والأثراب أبعد غارب الاغتراب طلباً للتفقه والتكميل وامثالاً لأمر الجليل وأقام سنين عديدة فى جوار باب مدينة علم الرسول مستمداً بعد بركات وجوده بأنفاس العلماء الفحول وحضر على هذه الضعيف مدة مديدة فى مباحث غير عديدة وكثيرة وجد وتعب واجتهد حتى فاق الأمثال والأقران وصار مشاراً اليه بالبنان وأصبح خبيراً بمهمات المباحث الشرعية بصيراً بخفيات المطالب النظرية الدقيقة عارفاً بقواعد استنباط الأحكام الفرعية وساغ له العمل بما اجتهد فيه من الأحكام الشرعية وما استنبطه من الأدلة التفضيلية على النهج المألوف بين علماء الإمامية شيد الله بهم اركان الملة الإسلامية فليغتنم الناس بركات وجوده وثمرات شهوده وليعرفوا قدره وليمثلوا أمره وأوصيه بالوقوف على مسلك الاحتياط الواسواقى عن زلل الصراط وأرجو أن لا ينسانى عن الدعوات الصالحات فى حياتى وبعد الممات كما لا أنساه إن شاء الله تعالى

حرره الجانى فتح الله الغروى الشيرازى الإصبهانى المشتهر بشيخ الشريعة عفا الله عن جرائمه الفظيعة فى ١٢ ربيع الثانى ١٣٣٢»

محل خاتم المجتهدين حضرت حجة الإسلام ومرجع الخواص والعوام شيخ الشريعة، مفاد سجع خاتمه: «شريعة الحق فتح الله تابعها».

بسم الله الرحمن الرحيم

والذى أظنّ فى إخواننا الصالحين المؤمنين أن لا يهملوا أمر مثل هذا الشيخ الجامع بين منقبتى العلم والعمل واصل فى شبابه الى درجة المشايخ الكمل سالك التقوى والرشاد والسداد الفائز بمرتبة الاستنباط والاجتهاد أشركنا الله فى صالح دعائه ولا حرمنا من عميم آلائه بمنه وطوله أمين حرره الجانى فتح الله الغروى الإصبهانى المشتهر بشيخ الشريعة عفا الله عن جرائمه الفظيعة محل خاتم حجة الإسلام خاتم المجتهدين آقاى شريعة الإصبهانى «شريعة الحق فتح الله تابعها».

واعلم أن ابتداء ذهابى الى الحجّ فى سنة ثلاثمائة واثنين وثلاثين سنة بعد الألف من الهجرة النبوية على هاجرها الف التحية

اعلموا إخواننا المؤمنين رحمكم الله أن تقريراتنا فى اصول الفقه وإن كانت مغتنم التكرار ومشملة عليه إلا أن كلاً منهما لا يخلو من فوائد جمّة فلا تغفلوا فتكونوا من الغافلين قبل الشروع

في المقصود أوجبت على نفسى أن أنبهكم على شىء لا محالة لعل يكون لذكركم حطاً من العلم وتكونوا على بصيرة فيما أردته وهو أنه إذا صادفتم في كتابنا التقريرات على قيل أو يقال هنا أما قيل فانسبوا الى الضعيف وأما يقال فلا يخلو إما أن يكون المراد منه صاحب القوانين فى الأصول وغنائم الأيام فى الفقه الذى هو الميرزا ابوالقاسم الرشتى مولداً وفى محروسة قم مدفناً أو صاحب الفصول فى الأصول وهذا الشيخ الجليل اى الحاج الشيخ محمد حسين أخو الشيخ محمد تقى صاحب هداية المسترشدين على كتاب معالم فى الأصول للشيخ حسن المرحوم بن زين الدين الشهيد الثانى من الجبل العامل والحاج الشيخ محمد حسين والشيخ محمد تقى كلاهما اصلاً ومولداً من ايوان كيف الخوار وورامين الطهران المحروسة مدفون صاحب الفصول فى الصحن المقدس الحسينى عليه السلام وقبر أخيه فى محروسة الإصفهان وإن اشتهر فى الألسنة إنهما من شهرستان الإصبهان حفظه الله عن الحدثنان والنجفى الإصبهانى الذى مات رحمه الله سنة ثلاثمائة واثنين وثلاثين بعد الألف وله المرحوم الشيخ محمد تقى وابن النجفى الشيخ محمد باقر كان من المعاصرين بالنجف الأشرف صاحب المكتبة العلمىة بالغرى

وأما الشيخ محمد حسين الإيوان الكيفى المذكور سابقاً وإن لم أدركه لتقدمه ولم يف عمري بإدراكه إلا أنى أدركت بعض أولاده بلا فصل وممن أدركت زمانه

وكان من المعاصرين لى بالنجف الأشرف ولد الآخوند الملا محمد ابراهيم الكرباسى أو الكلباسى له كتاب فى الفقه يذكره صاحب الجواهر فى كتابه وأيضاً كان له فى التقليد رسالة قرأتها عند الشيخ عبدالحسين البامى الخرقى الملقب بالمحقق المحشى بالحاشيتين للشيخ مرتضى الذرفولى الشوشترى صاحب المكاسب والرسائل والسيد الشيرازى الذى أفتى بجرمة شرب التباك

ومن الذى أدركته وكان فى عصرى شيخاً من اولاد الآخوند الملا محمد ابراهيم المذكور سابقاً يقرأ الكفاية فى الأصول لأستاذ المعظم عند الشيخ على القوجانى رحمه الله والآخوند الملا محمد ابراهيم كان فى إصبهان معظماً ومرجعاً قبل الحاج الشيخ مرتضى الإنصارى كما ذكرناها حاشية على النخبة فى التقليد لاسيما عند علماء عصره وزمانه كالأخوند الملا اسماعيل الحكيم والآخوند الملا على المدرس وأمثالهما

والآخوند الحاج ملاحادى المحقق البيهقى السبزوارى من تلامذة الآخوند الملا اسماعيل صاحب المنظومة فى الحكمة وشرحها وإن شرحها قبله ولده الشيخ اسماعيل لم يقع مرضياً عند

الأفاضل فلذا شرحها بنفسه مات قبل أبيه

والحقير الضعيف تلمذ المنظومة عند الحاج الملا عبد الوهاب الميوانى [المايوانى] القوجانى و هذا الأستاذ المرحوم المعظم من تلامذة المرحوم الحاج ملا هادى السبزوارى وأرشد تلامذته و قال بمحضر تلامذته: قولوا لى الحكيم الإلهى ولا تقولوا المنجم باشى وإن إشتهر بذلك فى الألسنة ولما استخرج من التقاويم سنين بالمشهد الرضوى اشتهر به وأيضاً أدركت منه أولاد صاحب الجواهر الشيخ علياً ومن أولاد الشيخ جعفر الكبير النجفى هو شيخ عبد الحسين وهو من أحبائى والشيخ محمد حسين المعروف بآل كاشف الغطاء و صاحب بلغة الفقيه السيد محمد من آل بحر العلوم ابن السيد محمد مهدى و صار فى آخر عمره أعمى وأكل من العنب الشوى و صار ذلك سبباً لوفاته رحمه الله تعالى و حجة الإسلام الشيخ حسناً الترك الممقانى وهو من مراجع التقليد فى المشهد الرضوى و ابنه الشيخ عبد الله و كان من أئمة الجماعة يصلّى فى ايوان الذهب العلوى صاحب تأليفات عديدة

و الحاج ميرزا حسيناً نجل الزكى المرحوم الحاج ميرزا خليل الطهرانى أيضاً من مراجع التقليد و أوجد زمانه فى القدس والرياضة و تسخير الأجنّة و صار له تسخير الأجنّة و سمعت الضعيف أصواتها عند موته من البيت المظلمة لبركة عبادته ورياضته و كل ليلة الأربعاء كان فى مسجد السهلة دائماً و ذلك معروف منه عند كل الناس بلغ عمره الشريف مائة أو أزيد و ليعلم أنّ شرب التباك من الشبهات التحريمية و هى مسألة خلافية بين علماء الأصول و الأخباريين فى إباحته و حرمتها و الفرق بينها و بين الشبهات الموضوعية بأن الأولى فى الحكم و الثانية فى الموضوع و فى كل واحد منهما بحث طويل و عرض عريض فى محلها

و من الاتفاقيات اتفق فوت المرحوم الحاج الميرزا احمد الرضوى فى الليلة التى مات المرحوم الميرزا الشيرازى فى بلدة السامرا و لم يعلم تقدّم موت أحدهما على الآخر و كذا فى الشهر الجديد [المدينة الحديثة] القوجان مات الحاج الميرزا حيدر صاحب المسجد و زوجته فى ليلة واحدة و لم يعلم تقدّم موت أحدهما على الآخر حملوا جنازة السيد المذكور الى المشهد الرضوى و زوجته الى الشهر العتيق دفنت عند السلطان ابراهيم عليه السلام و أيضاً فى رواية إن أم كلثوم بنت على عليه السلام كانت تحت عمر بن الخطاب....

ينبغى هنا من شىء لا بدّ من ذكره وهو أنّ تشرفى بمحضر درس الخارج من مبحث حجّية

القطع الى الآخر فى الدورة الأولى وفى الثانية مبحث الألفاظ من مبحث الألفاظ الى الاستصحاب السببى والمسببى وهاهنا قد قضى نجبه ومنهم من ينتظر (رجال من المؤمنين ما عاهدوا الله عليه فمنهم من قضى نجبه ومنهم من ينتظر).

ودورة الأصول من الأستاذ أربع سنين ومن الشيخ مرتضى سبعاً وعشرة سنة ومن الحاج الميرزا حبيب الله ثلاثين سنة واعلموا أن عمرى بلغ مائة سنة أو أزيد واحفظوا ما ذكرت لكم ولعلكم تعبرون من الدنيا وأهلها وهم غافلون بسم الله الرحمن الرحيم بعد الحمد والتصلية فاعلم أن البحث والكلام فى بيان موضوع أصول الفقه وتعريفه فى الجملة وهو يتوقف على بيان ذكر مقدمة وهى التى أيضاً تتوقف على ذكر مقدمة أخرى وهى أن حقيقة موضوع كل علم من العلوم ...»

سه. تقريرات اصول فقه آخوند خراسانى

نسخة شماره ۲۰۶۹ كتابخانه آيت الله مرعشى نجفى به خط مؤلف، از آغاز اصول تا مقدمة واجب.

چهار. تقريرات اصول فقه آخوند خراسانى

نسخة شماره ۸۵۷۴ كتابخانه آيت الله مرعشى نجفى، شامل بحث استصحاب وتعادل و تراجيح.

سنجه (۵۲) دو فهرست خود نوشت از ميرزا محمد حسن غروى عليارى

زندگى نامه ميرزا محمد حسن غروى عليارى (۱۲۶۶-۱۳۵۸ق) به قلم آيت الله مرعشى نجفى كه از ايشان اجازه روايت دريافت نموده است::: حجة الإسلام والمسلمين آية الله الميرزا محمد حسن العليارى كان من بركات العصر، و عالماً ربانياً، زاهداً معرضاً عن الدنيا، مستانساً بالمطالعة والتحرير فى خزنة كتبه النفيسة.

ولد فى قرية «عليار» من قرى تبريز فى ۲۲ جمادى الآخرة سنة ۱۲۶۶ اخذ العلم عن والده العلامة، وعن الآيات صاحبى العروة والكفاية والفاضل الشرايىنى، والشيخ محمد حسن المامقانى، والحاج ملا احمد الشبستري والحاج ميرزا ابى القاسم الطباطبائى الحائرى حفيد

صاحب‌الریاض،

والمولی لطف الله اللاریجانی النجفی، والمیرزا محمد علی الجیلانی الجهاردهی، والمیرزا محمد علی الحکیم الالهی المرندی الشهیر بالبگاء و غیرهم، یروی عنهم بطرقهم وعن عدّة، وروی عنه بالاجازة و نقلت إجازته لی مع بعض اجازات المشایخ له فی کتابی المسلسلات.

...توفی لیلۃ الثلاثا ۱۹ ربیع الاول سنة ۱۳۵۸، و نقل جسده الی الغری الشریف، و دفن بمقبرة وادی السلام. (رساله غایة الآمال فی ترجمة صاحب بهجة الآمال، چاپ شده در مقدمه کتاب بهجة الآمال فی شرح زبدة المقال، تهران، چاپ بنیاد فرهنگ اسلامی حاج محمد حسین کوشان پور، ۱۳۷۱ ش / ۱۴۱۲ ق)

این فقیه دانشمند در مقدمه نسخه خطی کتابش موهب السنیة فهرستی از آثار خود راتا روز ۲۸ جمادی ۱۳۵۳ ق نگاشته است. نسخه خطی کتاب مواهب السنیة؛ در بردارنده چهل و دو مجلس منبر در رد و وعظ و خطابه در کتابخانه دانشگاه تهران به شماره ۲۸۹۵ (فهرست نسخه های خطی دانشگاه تهران ج ۱۰ ص ۱۷۴۰) موجود است.

مقدمه این کتاب، شامل متن اجازه هفت تن از استادان اوست که در نجف اشرف نزدشان شاگردی کرده است؛ این اساتید عبارتند از محمد فاضل ایروانی، فاضل شرابیانی، میرزا محمد علی رشتی، میرزا احمد شبستری، سید ابوالقاسم حائری، میرزا لطف الله مازندرانی، میرزا محمد علی حکیم مرندی (بگاء). وی در پایان متن اجازه روایی خود به مرحوم آیت الله سید شهاب الدین مرعشی نجفی رانیز آورده است. این اجازات در کتاب «المسلسلات فی الإجازات ج ص ۷۲-۹۳ رساله غایة الآمال فی ترجمة صاحب بهجة الآمال نیز چاپ شده است. نگارنده سطور از سرکار خانم پریسا کرم رضایی فهرست نگار و کتابشناس فرهیخته کتابخانه دانشگاه تهران برای ارسال تصاویر این مطلب سپاسگزار است.

متن فهرست خودنوشت (۱)

اما مؤلفات و مصنفات این احقر الجانی محمد حسن العلی یاری الی یومنا هذا هزار و سیصد و پنجاه و سه بیست و هشتم جمادی الأولى بقرار ذیل است.

مشکوّة الوصول فی علم الأصول ثلاث مجلّدات

و مشکوّة الأنوار فی اصول الدین ثلاث مجلّدات

محجة البیضاء مجلّد

صراط النجاة مجلد
مواهب السنّة مجلدان
ونظم البرهان مجلد
ومجمع المعارف فى تعيين المواقف فى يوم الحشر مجلدان
واربعين حديث مجلد
وحبل المتين مجلد
وجامع السعادة مجلد
وزلال مقال مجلد
بدائع الأحكام فى شرح شرايع الإسلام مجلدان
ودلائل مجلد
شمس المضئّة مجلد
مراثى غير مدوّن مجلد
مصائب الأبرار ثلاث مجلد
احقاق الحق وعقائد الإيمان
لثالى مخزونه شرح «إنا أعطيناك الكوثر» مجلد
كنز الغرائب ناقص
وتعليقات على الرياض والقوانين وسائر الكتب
ومتخب المراثى جلد أوّل دويست مجلس و جلد ثانى دويست وىك مجلس.

۱۳۵۳

آثار و دستنویات اینج مقربانی که در این باره لایحه ای از انوار و سپید و بیست و
 بیت و بیست و چهارم جلد اول و بیست و چهارم جلد اول

مسئله الوصول فی علم الاموال و مسکوۃ لاناوار فی اصول الایمان ثلث مجلدات

و جمع البیضا، جلد	صراط النجاة جلد	سوابب السیئة جلد اول	و نظم البرهان جلد
----------------------	--------------------	-------------------------	----------------------

و جمع المعارف فی تعویض الواجب جلد اول	و اربعه کتب جلد	و جمل تمهید جلد
--	--------------------	--------------------

و جامع العقائد و زلال مقال جلد	و بدایع حکام فی شرح شریع الایمان جلد اول
-----------------------------------	---

و دلائل التمام و کتب الخفیة جلد	مرآت غیر مدون جلد	صحابک لاناوار ثلث مجلدات
------------------------------------	----------------------	-----------------------------

احسان الحق و عقاید ایمان جلد	لایحه خزانه مرآت انا اعطینک بکون جلد
---------------------------------	---

کتاب الخواص و کتب تعلقات مع التریاق و القوانین و سایر کتب

منتخب المرآت جلد اول و جلد ثانیه و جلد سیم و جلد دهم و جلد پنجم

۲۸۴

متن فهرست خودنوشت (۲)

این عالم فقیه فهرست دیگری نیز به قلم خود دربرگهای پایانی کتاب اربعین حدیث نوشته است. نسخه خطی این اثر به شماره ۳۴۲۱ در کتابخانه دانشگاه تهران (فهرست نسخه های خطی دانشگاه تهران ج ۱۱ ص ۲۴۲۶) نگهداری می شود. فهرست خودنوشت علامه غروی علیاری در ذیل انجامه این نسخه که بدین شرح است سمت تحریر یافته است: «فرغ من تألیفه بعد عون الدهر الخوان مؤلفه العاصی الحقیر الفقیر المنزوی فی مسکه محمد حسن بن سلطان المحققین علی بن عبدالله بن محمد بن محمد جعفر بن محب الله العلی یاری وقت العصر یوم الجمعة یوم الخامس والعشرين فی شهر جمادی الأخری المنسلک فی سلک السنة ۱۳۴۵ الخامسة والأربعین بعد الألف والثلاثمائة من الهجرة النبویة المصطفویة علیه وعلی مهاجرها آلاف الثناء والتحف والتحیة وهذا آخر مؤلفاتی ومصنفتاتی الی هذا الیوم فله الحمد وعلیه التکلان جعلته ذخیره مذخورة لنفسی ولوالدی ولولدی المبرور المیرزا محسن أعلى الله مقامهم فی یوم التناد.

غرض نقشیست کز ما باز ماند که هستی را نمی بینم بقای
مگر صاحب دلی روزی به رحمت کند در حق درویشان دعای

دستم چو به زیر خاک چو خواهد شدن تباه باری به یادگار بماند خط سیاه»
فیقول الجانی الحقیر أما مؤلفاتی ومصنفتاتی علی هذا المنوال:
مشکوة الأصول فی علم الأصول ثلاث مجلدات
شمس المضيئة فی تفسیر آیه النور فقط مجلد
ومشکاة الأنوار فی علم اصول الدین ثلاث مجلدات
ومحجة البیضاء مجلد
صراط النجاة مجلد
مواهب السنیة ثلاث مجلدات
نظم البرهان فی تفسیر القرآن مجلد
ومجمع المعارف فی تعیین المواقف یوم الحشر مجلدان

و أربعين حديث مجلد

و جبل المتين مجلد

و جامع السعادة مجلد

و زلال المقال مجلد

و بدایع الأحكام فی شرح شرایع الإسلام

و دلائل الشهادة ثلاث مجلدات

و منتخب المراثی مجلدين كل واحد منهم مائتى مجلس

لألى المخزونة شرح «أنا أعطيناك الكوثر» مجلد

و مصائب الأبرار جلد

و تعليقات على مجلد الثانى من القوانين

و تعليقات على الرياض

و كنز الغرائب ناقص

فله الحمد و النعمة على ما أنعم على هذه القاصر الحقير الجانى رزقنى الله زیارت بیت الحرام

و الأئمة عليهم السلام بحقهم عليه ۲۶ جمادى الآخري ۱۳۴۵»

نکته دیگر؛ مؤلف دواجازه اجتهاد که از مراجع معظم تقلید خود دریافت نموده در پایان

نسخه استنساخ کرده است. این اجازات عبارتند از: اجازة اجتهاد آیات عظام سید ابوالحسن

اصفهانى و آقا ضیاء عراقى (تاریخ دریافت اجازة ثبت نشده است)

الخطبة حروف تال عليه السلام ارمي وارواح العالمين فراه يابن عباي تلك
 شققة هرات و الشققة بذكر الشيد كالبريد نوحها البعير فيسكن
 بايع وهر وبقا لا خطيب شققة اذا شققتا لبعير لفعل الكس
 فرغ من تاليفه بعد موت ابيه اخوان مؤلفه بعام الحقير الفقير المنزور في
 مسكنه محمد بن سلطان المحققين عن بن عبد الله بن محمد بن محمد بن جعفر
 بن محمد بن عبد الله بن محمد بن وقت اعصر يوم الجمعة يومها سر و احد بن
 بن نزهة بن محمد بن المنك في تلك الشققة اتمته و كابر بن
 بعد الف و اثنان من ليرة النبوية لمصطفى بن عليه دعاه لاجلها
 لدف اثنان و التحف و القيمة و هذا القر مؤلفا لمصنفه الى
 هذا اليوم فله الحمد عليه السلام جعلته ذخيرة من خيرة لرفع و الامر
 و لو كان كبير و رايدرا من اعلم مقامهم في يوم اتنا د
 عن شققت كني ما با زمانه ما كنه استع من بينهم بقا في
 كذا صاحب لى دراز بر حمت ما كنه در حق در و شان دعا في
 ما دستم بزخاگ موجودا به شدن تباه
 ما بارر بياد كار با نه خط سياه ما

فيقول ابنه احقر الاموال و مصنفاته مع هذا السؤال
 شققة الوصول في علم الاموال ثلث مجلدات و مشكوة الانوار
 في اصول الدين ثلث مجلدات و حجة البديفاء مجلد مراد اربعة مجلد

الشمس ابيضته في غير آية
 النور فخط مجلد

ثلث مجلدات؟ در این سینه مجلدات و نظم هر یک از تفهیم القرآن مجلد و جمع
معارف و تعیین المواقف در آن مجلدان و این حدیث مجله
و صدر المیزان مجله و جامع سعاده مجله و زلال مقال مجله

و بدایع الحکما و شرح تراجم بدایع مجله و دلائل شهادت
ثلث مجلدات و لاله محزون و شرح انا اعطیناک بکوشش مجله
در مدارج البرزخ و تعلیقات مع مجله آینه خاندان

۳ و منقول المراثی
غیر از آن مجلدات
کتاب و ترجمه کاتبی
و

تاریخ المیزان
۱۳۰۰

و تعلیقات سایرین و کثر الغرائب ناقصی
فله المرحوم رحمه الله ما انعمت به الی حاضر
احقر ابا علی رزق الله زیارت بیته و

و الاثمه علیهم بقرآن علیه

سینه که می کنند

آنها که خفاش می کنند
آب با خودم نوشته و کلمات با زبان
غرض تشبیه بنیام
ص ۱۵

بسم الله الرحمن الرحیم

سنجه (۵۳) کتابی منسوب به علامه حلی

در کتاب الذریعه این اثر چنین معرفی شده است: التحفة فی الهیئة لآیة الله العلامة جمال الدین الحسن بن یوسف بن علی بن المطهر الحلی المتوفی سنة ۷۲۶ کما نسبه إلیه الشیخ البهائی وأحال إلیه أیضاً فی رسالته فی نسبة أعظم الجبال إلی قطر الأرض. (الذریعة إلی تصانیف الشیعة؛ ج ۳؛ ص ۴۰۱ شماره ۱۴۳۹)

رساله «إرتفاع الأرض أعظم الجبال وإلی قطر الأرض أو الرسالة فی تضاریس الأرض» اثر شیخ بهایی تاکنون چاپ نشده در واحد احیاء دفتر تبلیغات اسلامی در سلسله آثار شیخ بهایی به طبع خواهد رسید. شیخ بهایی بارها در این رساله به کتاب تحفه اشاره می کند: «قال العلامة حشر مع أحبته فی الفصل الأول من الباب الثانی من التحفة إن نسبة أعظم الجبال علی الأرض وهو ما أرتفاعه فرسخان وثلاث إلیها کسبعة سبع عرض شعيرة إلی كرة قطرها ذراع تقریباً یبین ذالک عند الوقوف علی مساحة الأرض إن شاء الله تعالی» (ص ۳۵) «إذ القطر عندهم - ای عند المحدثین - علی ما ذکره العلامة صاحب التحفة ألفان ومائة و أربعة وستون فرسخاً» (ص ۴۴)

اشاره این که کتاب تحفه یا همان تحفه شاهیه اثر علامه قطب الدین شیرازی (درگذشته ۷۱۰ ق) در علم هیأت است و مطالب نمونه یاد شده نیز در همان اثر تحریر شده است. کتاب تحفه شاهیه به شماره ۵۵۱۸ نسخه کتابخانه مجلس شورای اسلامی (برگ ۱۳۳ و ۶ پ) موجود است. باتشکر از راهنمایی سرور گرامی جناب محسن صادقی که به این مطلب یادآوری نمودند.

سنجه (۵۴) شرح حال خود نوشت مرحوم سید اسماعیل رسولزاده خویی

شرح حال خود نوشت حجة الاسلام والمسلمین استاد سید اسماعیل رسول زاده خویی (درگذشته ۱۳۸۴ ش) از نویسندگان و اساتید حوزه علمیه در برخی منابع ثبت شده است. آن

۱. موسوعة مؤلفی الامامیة؛ ج ۴؛ ص ۲۶۴-۲۶۵ و فرهنگ نام آوران خوی؛ ۲۶۲-۲۶۴ و گلشن ابرار آذربایجان؛ ج ۲ ص ۷۴-۷۶، دایره المعارف شهر من خوی؛ ص ۶۴۵-۶۴۶، فرهنگ نام آوران خوی؛ ص ۲۶۲-۲۶۴.

بزرگوار در بیست و هشتم شهریور ۱۳۸۴ ش / ۱۴ شعبان ۱۴۲۶ ق درگذشت و در آرامگاه در مزار شهدای خوی به خاک سپرده شد. زندگانی پربرکتش در وظیفه طلبگی و روحانیت گذشت و سالهای حیاتش به تبلیغ و تدریس و تالیف گذراند. روحش شاد و راهش پر رهرو باد.

شماری از آثار این عالم فرزانه به شرح ذیل است:

- ۱- ارزش دانش و دانشمند در اسلام.
- ۲- اسرار و فوائد وجود حضرت ولی عصر عجل الله فرجه در زمان غیبت (طهران، کتابفروشی اسلامیة، ۱۳۵۰ ش، رقعی، ۲۱۰ ص)
- ۳- بیانات شایسته، ۲ جلد
- ۴- تشریح فنای دنیا.
- ۵- درسی از اخلاق و رفتار پیشوایان اسلام (طهران، کتابفروشی اسلامیة، ۱۳۴۶ ش، جیبی، ۲۶۰ ص)
- ۶- درسی از سخاوت پیشوایان اسلام (مشهد، کانون بحث و انتقاد دینی، ۱۳۴۵ ش، جیبی، ۱۷۰ ص)
- ۷- رحمت خداوند و شفاعت ائمه علیهم السلام.
- ۸- شرایط مبلغین اسلامی یا راهنمای راهنمایان (طهران، المؤلف، ۱۳۵۲ ش، رقعی، ۳۱۵ ص)
- ۹- شرح یکصد و چهل حدیث اربعین (طهران، صدر، ۱۳۷۰ ش، وزیری، ۵۱۲ ص)، جلد دوم چاپ نشده است.
- ۱۰- عدل الهی و تحقیق آن.
- ۱۱- قضاوتها و حکومت عدالتخواهی علی بن ابیطالب علیه السلام (طبعات: طهران، ۱۳۴۷ ش، وزیری، ۵۱۱ ص، با عنوان «حکومت عدالتخواهی علی بن ابیطالب»، طهران، یاسین، ۱۳۷۹ ش، وزیری، ۵۹۲ ص)
- ۱۲- کلید خیر و شر یا سه عضو خطرناک (۲ جلد)
- ۱۳- مکارم الأخلاق در معاشرت و مصاحبت چهارده معصوم علیهم السلام، (طهران، کتابفروشی اسلامیة، ۱۳۴۷ ش، وزیری، ۳۷۹ ص، با عنوان «مکارم الأخلاق»، ۱۳۷۹ ش، وزیری، ۲۸۰ ص)

- ۱۴- نعمت های الهی برای بندگان (طهران، کتابخانه صدر، ۱۳۷۹ ش، وزیری، ۸۵۶ص)،
- ۱۵- حقوق حیوانات
- ۱۶- ظلم های معاویه
- ۱۷- مسئولیت و وظایف روحانیت
- ۱۸- الطريق الوسطی یا تعادل در زندگی
- ۱۹- اعجازات در قرآن و ائمه اسلام علیهم السلام
- ۲۰- پاسخ هشتاد سؤال علمی
- ۲۱- قسم های ائمه علیهم السلام
- ۲۲- دریچه هایی از علوم قرآن
- ۲۳- رحمت و شفاعت
- ۲۴- خاطرات شش ماه جبهه جنگ
- ۲۵- سخاوت پیشوایان اسلام (چاپ در مشهد)
- ۲۶- مکارم الأخلاق

«متن زندگی نامه خود نوشت»

الاحقر سید اسماعیل، پدر میر مجتبی رسول زاده، متولد ۱۳۰۲، تحصیلات دبستان دولتی شش سال و تحصیلات دینی و حوزوی ۱۴ سال، در شهرستان خوی متولد شدم. از ۷ سالگی به مدرسه دولتی زمان رضاه شاه شش سال دبستان خوانده ام و در سال ۱۳۲۰ در شهرستان خوی در مدرسه نمازی شروع به خواندن علوم دینی کردم. در سال ۱۳۲۴ دموکراتها در خوی مسلط شدند من با خانواده به طهران آمدم درسم قطع شد و در سال ۱۳۳۰ دموکراتها و پیشه وری فرار کردند، من دوباره با خانواده به خوی برگشتم و دوباره در مدرسه نمازی شروع کردم درسم را ادامه داده تا سال ۱۳۴۲ خواندم.

اساتید: ۱- آقای میرهادی میربابائی ۲- آقای حاج امین الله کاتبی ۳- حضرت آیت الله حاج سید علی اصغر صادقی خویی ۴- حجت الاسلام حاج شیخ علمی مجتهدی ۵- حجت الاسلام حاج سید جعفر مرقاتی ۶- حجت الاسلام ۷- حجت الاسلام حاج شیخ جابر فاضلی می باشند. اجازات امور حسبیه ۱- آیت الله العظمی آقای خوئی ۲- آیت الله العظمی آقای

سید عبدالهادی شیرازی ۳ - آیت الله العظمی آقای گلپایگانی ۴ - آیت الله العظمی آقای سیستانی ادام الله ظلّه

شغل فعلی: هلال احمر شهرستان خوی، امام جماعت به دانشجویان خوابگاه و در مسجد قاری، موعظه و سخنرانی در مسجد قاری و روستاها و منازل و تدریس به دختران در هلال احمر خوی

منزل: خوی خیابان شیخ مهدی، پلاک ۱۳۵. الاحقر سید اسمعیل رسولزاده. ۱۳۷۸/۵/۵

سنجه (۵۵) فهرست منظوم کتاب شرح لمعه

عالم فقیه شیخ محمد باقر نجفی نوری از علمای منطقه نور ترجمه ای نفیس از کتاب شرح لمعه شهید ثانی دارد. این ترجمه در سه جلد این به سال ۱۳۶۸ ق در تهران تحریر شده، نسخه خطی آن در کتابخانه ملی به شماره بازیابی ۱۵۷۱۲۴۰ است. در آغاز این اثر وی تمام پنجاه و یک کتاب موجود در لمعه را به نظم کشیده است.

عناوین این کتب عبارتند از: طهارت - نماز - زکات - خمس - روزه - حج - جهاد - کفارت - نذر و توابع آن - قضا - شهادت - وقف - عطیه - تجارت - دین - رهن - حجر - ضمان - حواله - کفالت - صلح - شرکت - مضاربه - ودیعه - عاریه - مزارعه - مساقات - اجاره - وکالت - شفعه - سبق و رمایه - جعاله - وصایا - نکاح - طلاق - خلع و مبارات -ظهارا - یلاء - لعان - عتق - (تدبیر، مکاتبه، استیلاء) اقرار - غصب - لقطه - احیاء موات - صید و ذباحت - اطمعه و اشربه - میراث - حدود - قصاص - دیات.

فهرست کتاب لمعه ای دل	آمان کنم از تراست مشکل
آغاز طهارت و صلاة است	من بعد رعایت زکاة است
خمس است و صیام و حج و عمره	غافل تو مشو مباحش مکره
آن گاه جهاد را تو برخوان	کفاره و نذر و هم قضا دان
آن گاه شهادت است حاضر	وقف است و عطیة و متاجر
دین است بدان و رهن دیگر	حجراست و ضمان، حواله یکسر

وانگاه کفاله، صلح، شرکه	من بعد مضاربه و ديعه
از عاریه دور کن خیالات	بنگر به مزارعه مساقات
خوان باب اجاره و وکالة	در شفعه و سبق و الرمايه
وانگاه جعاله و وصایا و ر	شفعه من بعد نکاح را کن انشا
احکام طلاق آشکار است	هم خلع و مبارات وظهار است
ایلا و لعان و عتق و انکار	تدبیر و مکاتب است و اقرار
غصب است و ز بعد اوست لقطه	احیاست و صید و هم ذباحه
از اطعمه یاد دوستان کن	وز اشربه یاد تشنگان کن
میراث و حدود راثبات است	وانگاه قصاص و هم دیات است

گفتنی است فهرست منظوم دیگری سروده شاعری با تخلص «رضوان» در تاریخ دوم جمادی الأولى ۱۲۱۹ ق، به کوشش جناب آقای حافظیان در نسخه پژوهی، دفتر یکم (قم، مؤسسه اطلاع رسانی مرجع، خانه پژوهش مرجع، ۱۳۸۳) ص ۵۹۳-۵۹۴ به طبع رسیده است.

یاد آور می شود محمد باقر نوری ترجمه ای بر کتاب شرایع محقق حلی (۶۰۲-۶۷۶ ق) در سال ۱۳۵۰ ق نگاشته است. در مقدمه آن اثر کتب موجود در شرایع رانیز به نظم کشیده است. ابیات آن همان سروده های پیشین است جز مطلع آن که چنین است:

فهرست شرایع محقق گر حفظ کی شوی مدقق

نسخه خطی جلد اول از مجموعه پنج جلدی ترجمه شرایع، به شماره ۱۵۷۱۳۲۹ به تاریخ تحریر مؤلف در سال ۱۳۵۰ ق در کتابخانه ملی موجود است.

